

Ювілей

30-літньої діяльності

Михайла Фаворика

(1874-1904)

Львів 1905

ЮВИЛЕЙ

30-ЛІТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

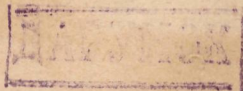
МИХАЙЛА ПАВЛИКА

(1874 — 1904).

З портретами Ювілята й его Рідні.

Заходом Ювілейного Комітета.

Хотьбим говорив мовами людськими й
ангельськими, а як нема у мене любви, то я
мов мідь дзвinyча і зубен гудячий. (Перше
посл. ап. Павла до Коринтян, XIII. 1).

У ЛЬВОВІ, 1905.

З друкарні Народової (Манецких) вул. Коперника 9.

Ш5(2-9к)5-4

11

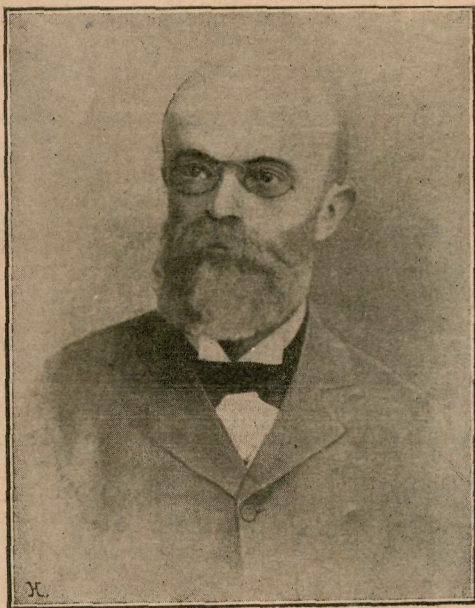
И 606.6

ЛНБ ім. В. Стефани
АН України

2006462

1995 1997

2006
2012

Мусаев Наби

- 1) Катерина Греччук, сестра, фотогр. 1892 р.
- 2) Марія Павлик, мати, фотогр. 1894 р.
- 3) Олена Печіжак, сестра, фотогр. 1892 р.
- 4) Анна Павлик, сестра, фотогр. 1904 р.

Загальний опис ювілея.

Проект відсвяткувати 30-літній ювілей суспільної і літературної діяльності Михайла Павлика, з яким від довшого часу носили ся прихильники Ювілята не лише з радикальної партії, але і з-поза неї, виринув у конкретній формі на з'їзді радикальної партії, в падолисті 1903 р. По думці внескодавців, ювілейний обхід повинен був мати характер не партійний, а більше загальний, як і діяльність Ювілята мала значіне не лише для радикальної партії, але для всеї української нації, посередно і для цілої людськості, — і тому вже до ювілейного комітету, вибраного на згаданім з'їзді, увійшов дехто з-поза радикальної партії (пр. низше підписаний), а крім того поручено вибраному комітетови через кооптацію доповнити себе иншими визначнішими людьми. Одначе старання вибраного комітету в тім напрямі не мали великих успіхів, — в причини сего факту не хочемо ближше входити, — так що в кінці комітет був зложений з отсих людей: Василь Стефаник Михайло Лозинський, Др. Іван Макух, Іван Бородайкевич, Степан Гарматій, Др. Кирило Трильовський, Іван Сандуляк, Мартин Королюк, Лесь Мартович, Василь Чубатинський, Павло Думка, Микола Лисяк. Значить усього 12 людей: 5 інтелігентів і 7 селян.

Отсей комітет задумав був між иншим пошанувати Ювілята повним виданем його творів, що й оповістив у цівітні 1904 в „Ділі“, але та оновістка потерпіла повну невдачу і через те комітет мусів понехати свій намір.

В дальшій своїй діяльності комітет порішив устроїти у Львові сьвяточний ювілейний обхід, який назначено на 20. падолиста 1904 р. Про се повідомлено загал окремою відозвою і публікацією в „Новім Громадськім Голосі“ (ч. 19.), а також майже всі газети помістили чи то в цілості чи в виїмках відозву комітету.

Завважимо також, що з нагоди ювілея помістили статі про М. Павлика: „Промінь“ (Вашківці над Черемошем), „Новий Громадський Голос“ (Львів), „Буковина“ (Чернівці), „Свобода“ (Львів), „Głos Robotniczy“ (Львів), „Monitor“ (Львів), „Naprzód“ (Краків), „Prawo ludu“ (Краків), „Ruthenische Revue“ (Відень), а „Комар“ видав спеціальне ювілейне число. Також ві всіх майже українських часописах появили ся більше або меньше точні описи ювілейного обходу.

Характеристично, що орґан, який має претенсію до першенства в нашій публіцистиці, „Діло“, не присьвятив діяльності Ювілята, який перше всего був публіцистом, ані слова, а ще характеристичнійше, що заповівши в новинці про ювілейний обхід таку статю, не виповнив приреченя. Мабуть перешкодила сему якась спеціальна „громадська цензура“, бо державна цензура в кождім разі ні...

* * *

Ювілейний обхід почав ся після 7. години вечером в салі „нашого не-свого“ „Народного Дому“ при джентельменській — як на наші відносини — льояльності ц. к. поліції, що не робила ніяких трудностей відсьвяткованю ювілея чоловіка, через діяльність якого, особливо в першій половині, переслідування зі сторони державних орґанів тягнуть ся червоною ниткою, — по такій програмі:

1) Вступне слово — Василя Стефаника; 2) Кантата в честь Ювілята — хор академіків; 3) Відчит про діяльність і значінє Михайла Павлика — Михайла Лозинського; 4) Шевченко-Лисенко: Іван Гус — хор академіків; 5) „Живем, живем своїм житєм!“ — хор ремісничої молодіжи; 6) Василь Левицький: „Дідусь-каміняр — деклямація акад Ів. Шиховського; 7) Франко - Карбулицький: Камінярі — хор академіків; 8) Привіти; 9) Промова Ювілята; 10) „Який то вітер... — хор академічної і ремісничої молодіжи.

* * *

Повна саля — чи прихильників Ювілята яко репрезентанта даного ідейного напрямку в нашій суспільности, т. в. людей, які без огляду на своє партійне становище оцінюють як слід діяльність Ювілята і її наслідки, розуміючи її вагу для історії поступу нашої нації? Не знаю... Мушчини і трохи дам з місцевої інтелігенції, багато молодіжи, а між сею масою сурдутовців тоне, виринаючи тут то там, коло 50 селян, що приїхали на з'їзд радикальної партії і на ювілей одного з найбільше типових її провідників. Аранжери ювілея — самі молодші. Де-ж Твої давні товариші праці і тюрми, Ювіляте? Мало їх було, ще менше остало в живих, ще менше остало на спільній дорозі, ще менше прийшло на ювілейний обхід, тонучи в масі публіки...

З польської суспільности надіслали Ювілятові привітні телеграми: др. Бігельайзен (професор), посол Брайтер і др. Гіршберг (кустош бібліотеки Оссолінських, (з котрих остатний і перший не мають нічого спільного з політикою) а на сали не знати чи було в друге стільки. Се дуже характеристичне для поступових кругів тої суспільности, коли зважити, скільки Ювілят потратив сил на розбудженє польського робітницького і загалом поступового руху...

Та ще характеристичнійше те, що з руських послів прислали привіти лише два — др. Стоцький із Черновець

і Ол. Барвінський із Відня — люде, які стоять у політиці на дияметральнo-противнім становищи, — а не зробив сего ніхто з тих, що, кажуть, опираються на наших масах народних. А преці Ювілят причинив ся до політичного осьвідомлення тих мас може найбільше з усіх наших діячів, значить підготовив ґрунт до нашої політики, — правда, до порядної, дійсно народоловної політики...

В другім ряді по правім боці під стіною сидить незамітно, на силу зволікши ся з ліжка, Ювілят, біля нього вірна товаришка праці і мук, сестра Анна, — мати, що зрозуміла сина, який вибрав тернисту дорогу праці для визволення робучих мас, і пішла за ним, не могла вже зволікти ся з ліжка, щоб побачити ювілей сина — ясне пятно на темнім горизонті житєвих невзгодин...

На естраду, в глибині якої висить на стіні портрет Ювілята, а по одній і другій стороні стоять оперті о стіну портрети Драгоманова і Франка, — нічим не прикрашена естрада наче символ невеселого житя Ювілята — виходить Стефаник і чаром своєї поезії переносить нас в країну мужицьких злиднів, показує „холодно-чемній“ публиці тих, для яких Ювілят віддав усю працю і всі радощі свого житя, показує їх, бо вони самі не могли показати ся на сьвятї...

Кантата — відчит — сфалшований Гус, який, коли вірити хорови, виступив против „годованого черця на царгородськім (не на апостольськім, богохульнику Тарасе!) престолі (подив для Твоєї мудрости, католицько-державна цензура!) — „Живем, живем своїм житєм“ — деклямація — Франкові „Камінярі“ в композиції Карбулицького, якого публика оплесками викликає на естраду кілька разів.

На естраду виходить серед бурі оплесків Ювілят, задню часть естради заповнюють депутації з привітами. Перша виступає під проводом дра Кирила Трильовського депутація селян з ріжних околиць східної Галичини, особливо з Покутя. Др. Трильовський виголошує горячу

привітну промову, делегати-селяни вручають від себе і від неprisутних прихильників Ювілята дари, а селянська дівчина Анна Ткачук, із Киданча, коло Коломиї, вітає Ювілята деклямацією: „Збуди ся, народе!“, яка викликає бурю оплесків.

Ювилятови представляють ся делегати народного учительства з Буковини Іл. Карбулицький і Хемійчук, черновецької „Січі“ Яр. Весоловський, львівської „Академічної Громади“ Яримович голова, Навроцький заст. голови і секретар Електорович, товариства техніків „Основа“ у Львові.

Відчитанє привітних адрес і телеграм, перериване оплесками. Богато тих привітів... Чому-ж і перед ювілеєм і після ювілея той, до кого вони звернені, такий одинокий? Не знаю...

Гамір утихомирюєть ся, всі запирають дух, аби слухати відповіді Ювілята...

Відтак зриваєть ся мов вихор гимн радикальної партії, після нього „Шалійте“, а на кінець „Гей, там на горі Січ іде“, пісня мужицького Січового руху.

* * *

Після ювілейного обходу мав відбутися комерс, але годі було знайти сальо для такої численної публіки, так що лиш невелика часть присутних на обході могла зійти ся в реставрації Райха. Із бесідників, які забирали голос на комерсі, безпосередно до діяльності Ювілята, особливо-ж до її *Sturm- und Drangperiode*, відносили ся промови дра Івана Франка, який зазначив, що переслідування, які доводило ся йому, Ювилятови та їх товаришам переносити, сталили їх у боротьбі, а також звернув увагу молодших поколінь, аби вони вчитували ся в писання Ювілята, які визначають ся тим, що все були голосом суспільної совісті.

* * *

На ювілейнім обході вручено Ювілятові отсі дари: портрет (олійний) Драгоманова від коломийських радикалів, три портрети Ювілята, крейдкою (від ювілейного Комітета, від учеників української гімназії у Львові, зроблений М. Федюком — з него зладжено кліш до сеї книжочки — і від учеників промислової школи в Коломиї); гарний наверхник на портрет із дорогих лент і вишивань народних — від коломийських радикалок; велике альбум у червоній плюшовій оправі з золоченими прибивками на середині і по краях — від учительства народних шкіл на Буковині; адрес від черновецької „Січи“ в гарній плюшовій оправі та подібний адрес від Києвлян (38 підписів і фотографії 28 із них); гарний шовком вишиваний настільник — від гуртка українських дівчат із Коломиї; та Січова булава, вироблена з дерева в народнім стилі й відповідно прикрашена — від рідного села Ювілята Манастирська.

На грошевий ювілейний дар для Ювілята зложили по виказу ювілейного Комітету, опублікованому в 21. числі „Нового Громадського Голосу“ 1904 р.: „Наукове товариство ім. Шевченка“ у Львові 200 к., Українці з Одеси 126 к. 75 с., Мих. Гординський з Нового Села 120 к., по 100 к. др. Ів. Франко, Товариство „Прогресивіта“ й товариство „Дністер“ у Львові; 70 к. др. Ів. Пулюй із Праги, 63 к. 37 с. Українці з Умані, „Кружок українських дівчат“ у Львові 50 к., Лідія Шишманова (донька Драгоманова) з Софії 47 к. 75 с., селяне Збаразького повіту 45 к., др. Мик. Шухевич і „Акад. Громада“ у Львові по 40 к., Русини з Кракова 34 к., прихильники Ювілята урядники „Дністра“ у Львові 32 к. Решта менші квоти, — разом 1694 кор. 47 с., з чого заплачено кошти ювілея 142 к. 30 с., а 1552 к. 27 с. вручено Ювілятові.

Се буде цікаве для будучих поколінь як міра реальної прихильности 30-мільйонної нації для одного з найліпших своїх діячів.

М. Лозинський.

До Василя Стефаника і до людей.

Торкнув Ти, Брате Василю, найголоснішу струну мого серця, і мені стало було жаль-жаленний, чому мій ювілей не справляє ся серед Тих, за яких обізвав ся Ти, але в міській палаті, перед публікою, яку Ти назвав, — відай з пересердя за моє минуле, — лише „холодною і чемною“.

І нагадало ся мені, як я, перейшовши босими, кровавими ногами наше рідне поле, туй-туй дохашлював ся хліба панського, думаючи допомгти моїй бідній рідні, — та мене вхопила залізна рука і шпурила в неволю, а потому замкли ся передомною ворота панського раю на віки. А все за того, що смів я подумати не так як пани, тай обізвати ся за бідними. І вернув ся я домів, тою самою стежкою, в порожні, лише що из сьвітлом у голові та постановою в серци: посвятити ся для добра народу. І мої тато та мама, що надіяли ся на мене, як на бога, не сказали мені й словечка догани, але всею своєю поведінкою ніби говорили: „Добре, синку, робиш! Боже, тобі поможи!“ А сестра моя Анна зрадувала ся новій вістці, як дитина Великоднєви, тай стала помогати мені з усіх сил. І коли я з ріднею опинив ся серед селян, як рівний серед рівних, то почув я, у-перше в житю, що я чоловік. І стало мені сьвітло-радісно, а не банно ні раз за втраченим панським раєм, навіть у сні. Бідні ми, бідні всі, що правда, — але за то нема на совісти ані у мене найменчої кривди якої хлопської душі, ані у них найменчої моєї кривди. І подумали ми, що нема нічого лекшого, як завести бодай таку правду в усім нашім роді на нашій Україні, а там ми вже завели би й рай. І сказали нам, що все лихо роблять чужі чужениці, і що, як би не вони, то було би зовсім инакше. І зняли ся ми заводити правду, — певні, що нам допомжуть наші сьвітлі брати. Але йдемо ми десь і стикаємо ся с першим — ким? — із нашою власною інтелігенцією - розумом,

по найбільше й сьвяченим, — але про тото темним, як та ніч, короткозорим, і не холодним - чемним, але лютим-брутальним для братів, мов той дикий звір. І счинає ся межи нами битва братовбийча. І я чую, що без перемоги сего хатного ворога народу нема що й думати про ліпшу долю народну. І присягаю тому ворогови вічну війну...

Оттаке диво промайнуло в моїй душі після Твого, Брате, сердешного слова, — і я не знаю, що був би зробив, як би не то, що вже перед тим, побачивши в сали тільки інтелігентної публіки, зібраної на мій ювілей, я простив був просвіченим землякам — не тяжкі кривди, заподіяні ними мені, (бо особисті кривди не грали в моїй діяльності ніякої ролі; простив я їх давно, цілу купу, та ще й яких, а кілька ще прийде ся простити!) — але простив я моїм просвіченим землякам іще тяжчі кривди, заподіяні ними народови. Мені повіділо ся, на порозі в саль, що давні темні часи відносин інтелігенції нашої до народу, запали ся під землю, і настає нова пора. І я зрадувався...

Очевидячки — не йшло мені за парадом, яку мені зробили, — я-ж ворог усяких парад і боронив ся руками й ногами від ювілея, задуманого первісно тов. Трильовським, яко від чогось незвичайно болючого для мене. Йшло мені за чим инчим. Се-ж зібрала ся в значній частині та сама публіка, яка ще недавно ворогувала з мною й моєю-нашою справою. І зібрала ся вона певнісінько не в надії на марну розривку чи ордери від мене, або від кого, — але виключно задля ідеї — ідеї лю б в и н а р о д у, якій я служив. А була там і наша сердешна шкільна молодіж, неповинна ще нічим ані передомною ані перед народом, для якої мій ювілей міг бути посвяченем її на службу народови; була й не одна намоzolена від праці рука...

Уся та публіка, — що правда, зразу німо-серйозна, се мені, признаю ся, подобало ся дуже, — виявила потому (певно, тькнена й Твоїм, Брате, словом) тільки сердешного тепла для мене, що воно переважило у мене, на часок,

і Твою, Брате, промову, і дальшу появу на сцену мужицьких делегатів, і палкі мужицькі слова любови до мене, в їх письмах, — і я (подякувавши, розуміє ся, всім) відповів майже виключно інтелігентній публиці, — так як-ем був загадав наперед. А чому? — Тому, що я-ж перший раз у житю, а може й остатний, побачив її перед собою тільки, та ще й такої прихильної до мене! І я, натурально, почув до неї серце, тай забаг повернути її прихильність до мене в користь тій справі, якій я служив — в користь народу. От я й сказав їй, здебільшого, чого їй до того хибує.

Гадаю, що зробив я добре, і що так мій ювілей вийде більше в користь нашого робітного народу.

Аби-ж та користь була ще більша, то видає ся ювілейним комітетом отся книжочка.

Призначена вона головно для інтелігенції, хоть певно дійде сям-там і до моєї властивої публики, серед якої є вже тисячі свідомих душ, із котрих було дещо й на моїм ювілею (невважаючи на велику віддаль і кошти).

Клоню-ж я голову перед Тобою, моя сердешна публично, мій любий робітний народе, розсіяний скрізь по нашій не нашій землі, ще й по безмежних світових степах, і обіцяю, що працювати му й далі для Твого освідомлення так само щиро, як доси, хоть може вже й не так безпосередно та путерно, як би хотів, бо не стає сил. Тай хилу я Тобі в ноги всю прихильність, виказану мені отсе моїми просвіченими братами, ще й, окрім, присягу молодіжи на працю для Тебе. Прийми се від мене — за них, — і привитай усіх інтелігентних учасників мого ювілея як рідних братів.

Ачей із сего збратаня вийде нова оборона для Тебе...

Коли-ж би ні, — коли-би слово заступника Твого на моїм ювілею про „холоднечу і чемність“ до Тебе навіть і тої інтелігенції, яка витала мене на ювілею, справділо ся колись; коли би показало ся, що теперішня наша інтелігенція взагалі така сама, як була давніща, значить,

найліпшого разу, нещира і зрадлива для Тебе, — то Ти, мій любий народе, прости мені мій промах і все таки не падай духом. Бо й так із Тебе самого, із Твоїх сердешних діточок виростуть — чи чуєте ви, діточки, що з вас має вирости? — нові просьвітителі, нові борці за Тебе, — щиріші, розумніші тай завзятіші від усіх „інтелігентників“ і вони поведуть Тебе далі, тай не зрадять ніколи. Лише Ти дбай за се, вважай особливо на школи, просьвіту, гуртуй ся до купи, братай ся, організуй ся, піднимай ся і кріпшай духом, — котрого ніхто не годен убити! — і будь певний, що дібеш ся незабавки кращої долі...

Я вже того не діжду, Брате Василю, але я щасливий сьвідомістю, що в тім є й моєї крихітка причини...

Михайло Павлик.

Львів, 10. грудня 1904 р.

Вулиця Люблинської Унії, 5.

За що?

Співанка, зложена мною в тюрмі 1877 р. Співав ся на жалібну нуту словацько-угорської співанки за опришка Янічка „Барзо з'убожала Угерска країна“.

Плачуть сестри ревне, плаче й отець-мати (2 рази):
Ой піду-ж я, піду, брата відшукати, гей, брата відшукати!

Ой сходжу я, сходжу молодії літа,
Та найду я брата і на краю сьвіта...

Ой пішла я сьвітом, та нічо не бачу, —
Лише люде бідні працюють і плачуть.

З голоду чорніють, осліпли, помовкли,
Прикривають землю, як той лист пожовклий.

І, як лист пожовклий марно пропадає,
Так за люд робучий сьвіт навіть не знає...

Верніть мені брата! — обоє підемо:
Усіх людей бідних на волю здвигнемо!...

Не вернули брата! — В неволю замкнули,
І руки і мову в кайдани закули!

Ой бачу я єго, бачу брата свого
У глухій темряві, хорого, блідого.

Ні смієсь, ні плаче, а шепче губами:
„Та за що скували ви мене в кайдани!...“

Ой за то скували тебе, рідний брате,
Що любив ти бідних: хтів людей зрівнати;

Хтів, аби тяженьку роботу влекшити:
Всім рівно робити, всім рівно ся вчити.

Хтів, аби всім було добре проживати...
За се-се скували тебе, рідний брате!...

Що-ж дієте, мої сестрички-дівчата?...
Ци мині йти далі, ци до вас вертати?...

Ой, сестрички любі! вже сами сходіть ся;
Як я вас любила, так і ви любіть ся...

За нами не плачте, а тихо згадайте:
Усіх людей бідних на волю здоймайте!...

А і ви не плачте, рідний отець-мати —
На що мому серцю жалю завдавати?...

Адже й я вже брата не уздру ніколи —
Задавили єго в тяженькій неволи!...

Тай мене имили, в неволю всадили;
Усе, що я мала, мині відоймили...

Ані що робити, ані говорити,
Хиба лиш словами, думками блудити...

Тай іще лічити кождіську хвилину, —
Поки, як мій братчик, в мурах не загину...

Про нашу рідню.

А тепер, позвольте: скажемо Вам дещо про нашу рідню. Се буде найдорожче з того, що ми Вам можемо дати.

За тата пише докладніше сестра Анна. Я с татом здибав ся найменче з усіх дітей, бо як я був малий, то вони чумакували — поки не збанкрутували — а потому, щось на 9-тім року, мене взяли до себе небіжчик дід по мамі — Янцьо Лисанюк, у „долину“ (ми сидимо в горі, далічко від міста), та відти я ходив до школи Косівської, 4 роки, а відти пішов до вищих шкіл, а відти... Тата я бачив чим раз рідше, і як мусів утікати заграницю, в початку 1879 р., то не було способу навіть попрощати ся з ними, і вони вмерли, коли я був у Женеві, на весні 1880 р. Та все-ж таки я дещо тямую за них і міг би собі нагадати ще більше, але тепер се мені за тяжко — зробю се чей инчим разом, коли мені доведе ся написати докладні спомини свого життя. А от чого не зробю — не дам Вам портрета татового, хоть він мені живісінький у душі. Та що з того, коли я не маляр!

а поки винайдуть такий фотографічний спосіб, аби виводив образ із душі — мене вже давно не буде. Так і пропаде тото дороге лице — добре, сияюче мов сонце, коли бачило перед собою людину добру, — але хмарне, грізне на всяку пустоту, брїхню і зло. Малі сільські пустяки тікали перед ними на-далеки, а й більші лиходії, які часом забігали до нашої хати, непрошені, дрожали перед ними і їх громовим голосом. Одному з них вони мало не зробили капут сокирою, коли сказав, після першого мого арештованя в 1877 р.: „твій син піде на шибеницю!“...

В них кипіла оприська кров. Дід їх, старий Юрій Павлик, на прізвище Гордіца, водив ся опришками, бо-ж Косівщина, що займав властиву Гуцульщину, була гніздом наших опришків. Але оприська кров у тата мого вгамована була, раз, доброю натурою їх тата Ігната, другий раз тим, за що далі розказує сестра Анна, а третій раз і то найбільше, не лише вгамована, але й просвітлена нашим дідом по мамі Янцём Лисанюком — также незвичайно острим, але й незвичайно розважним, тактовним, дійсно лицарським, і світлим чоловіком (їх тато, старий Василь Лисан, богатир, оженений з був попівною Касею, не знаємо лиш як на прізвище). Діда Янця шанували дуже не лише люде, але й пани, тим більше, що вони були й славним стрільцем. Вони довго війтували в Манастирськїм, були господарем досить заможним і ткачем делікатніщим та ще й олійником — (уся дідова родина торгувала олієм) — і мали на мого тата й на мене великий вплив — здержували татову за велику острість супроти нас дітей і тато їх одного й слухали, як дитина, тим більше, що дід нам раз-у-раз помагали в наших нестатках. (Вони дуже любили мою маму, яко першу свою дитину, котру, до того, мали на сумління, бо всилювали піти за мого тата). Дід умерли як я був у першій латинській. Від них, а не від кого, я переймив любов до просвіти, а знов від тата у мене острє почутє правди і завзятість, що були нїби зняті на крила піснями й оповіданнями за Довбуша, яких я наслухав ся

дитиною; а від мами у мене лагідність, делікатність, добрість. Ув остатнім утверджували мене й небіжка баба по мамі Тетяна з Дреботюків — умерли 1877 р. та їх доньки а мої тети: Касуня Джуранюк, жінка ангельської доброти (умерли сего року та Гафія Пиптюк умер. 1879 р.) тай инчі жінки й дівчата — добрі, предобрі а декотрі з них то й прекрасні, як от Ребенщуківа Тетяна, — та самащо за єї, гірке подружє я написав 1878 р. оповіданє, і дістав за то 6 місяців арешту! Всі вони любили мене дуже, за мою делікатність, як казали самі, і се була перша основа моєї прихильности до кращої долі всего жіночого роду, особливо нашого селянського жіноцтва, котре чує потребу делікатної поведінки з ним палко, палкіше, може, ніж яке инче жіноцтво на світі, тай варто делікатности, бо й само воно незвичайно делікатне, ніжне — як доказують наші жіночі народні пісні, — а мусить жити звичайно в дуже рапавій дійсности.

Що до острости татової до нас дітей, то мушу завважати, що так було лише доти, доки ми були малі. Як лиш котре з нас виросло та нарозумилося, то вони зараз ставали инакші. Що до мене особливо, то від коли я пішов до 4-ої нормальної (вчив мене приватно, за дурно, проф. Григорій Блій, тому, що я дуже добре вчив ся), то я не вчув від тата, за весь час моєї науки, ні однісінького прикрого слова, — прстивно, зазнав від них великої уваги й любви. Вже по сім можна зміркувати, що діялося в їх душі, коли нас так нівечено. А вони при людях сего ніколи не показували; противно, доказували, що ми робимо добре і нарікали страшенно на теперішні порядки, і робили всім тим велике вражіне на людей, що збігали ся до нас, як до церкви.

Нас дітей було дев'ятеро: я, Азна, Катерина, Олена, Базьо (Василь), Пазина (Параска), Базьо, Игнатко й Микитка. Але братя всі вивмирали малими — звичайно: на ангіну! — а жаль, особливо другого Василька, вже величенького, на 6-тім року, дуже здібного (вмів уже читати, навчив ся дома від Анни), дуже доброго й гар-

як розповідали. Натоміст як тато так мама серйозно учили молитви. Обом найбільше подобало ся десять божих приказань, бо там говорить ся: шануй отця і матір, фалшиво не свідчи, не убий, не кради, і т. д. А що ми діти найбільше хотіли говорити „Отче наш“, бо то коротке і говорить ся там за хліб, то обоє казали: „На хліб треба робити і не сподіватисі, що бог з неба кине“.

Мама за дітьми дуже стояли, як за маленькими, так за великими і часто сами не доїдали, а дітем давали. В разі браку з господарства і заробку, заставляли одїж, а старали, що конечно треба з віктуалів.

„Натоміст, — розповідають мама — вітрвалїща булам в тих прикростях, як вас: мене, сестру Параску і брата арештували. Я собі думалам, що: от, подержи і віпусти; а тато, — от, який острій був, а плакав. Перший раз (1877 р.) найкраще тата був потїшив аптикар Бурса (Поляк). Закликав тата і сказав: „Ваш син, Павлику, арештований, але не журітсї, бо то не за зле“. А тогди, як Місьо був у Швайцарїї, і лиші ви з Парасков були арештовані (1880 р.), і ми пішлим до Коломиї обоє, аби вас відвідати, а нас не пустили, — то вже від того чысу не хотїв з нїякими панами сходити сї. Тужив за вами... І ще тот туск (мелянхолїю) був би перебув, але занїс тьижко збіжі у млин, подвигав сї, тай за пару день і умер. У туску зложив таку сьпіванку (нїби за Міся тай за тебе):

Були голуби
При купі любі,
Тай зперхкотїли
І полетїли...
Голуб полетїв,
Голубку ймили,
У брудну клітку
Десь помістили...

„А по смерти тата і я, — кажуть мама, — два рази у арешті сидїлам, по пару день: раз, казали, за то, що не хотїлам сказати шандарьм, де ти, як питали;

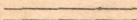
а другий раз убидві разом сиділим, щом не пустили шандарів у ночі до хати⁴.

„От усе, минуло сі, а тепер трохи прийшли до розуму, що вже не посилают шандарів так за іншими, як за вами волочили сі.“

Мама все так працюваті і дбають на чистоту, як були зза молоду. Ми від них переймили працюватість і чистоту.

Сестри Олена і Катерина також поступові, тай і вони помагали бороти ся за правду в шандарських розрухах.

Анна Павлик.

Промова Василя Стефаника.

Дорогий Ювіляте !

Ти прости нам, що ми сьогодні зле проти Тебе приладили ся. Не стало нам сили, аби припровадити до Тебе тих, що мають Тебе витати

Нема тут тих маленьких дітий, що мерзнуть в солом'яних будках, як батьки їх оббирають панську кукурузу. Ані тих хлопчиків підростків нема, що дозирають своїх сестер в тяжкій слабості і сто раз на день подають води, а темної ночі плачуть в куті перед страшними сестриними привидами.

Не поклонить ся Тобі нині тота жінка, що йдучи на роботу бере на плечі колиску з хорою дитиною і свічку в пазуху, аби воно без світла не умерло. Не такі в нас бистрі очі, аби ми доглянули той маленький *огник серед темряви піль, не такий слух, аби вчути мамин стогін.*

Не розкажуть Тобі сьогодні всі тоті, що повертали ся із за моря, своїх пригод і свого жалю за рідною стороною.

Нї, не прийдуть Тебе привитати всі тоті, що з малої дитини шукають притулку, що всіма дорогами ранили свої босі ноги, а правди з серця не викинули на дорогу.

Та ще на поклик Твого імени вони прийдуть і як почують Твоє жите і діла, то в їх серцях зродиться нова віра і нова пісня, а Ти, слухаючи тої пісні, аж тоді простиш тяжкі кривди, які заподіяли Тобі твої земляки.

А сьогодні нам, Твоїм учням і приятелям прости за отсю холодну і чемну публіку Твого ювілея.

Кантата.

Слова Івана Тихого. Музика О. Л.

Хто цінить труд, Хто любить люд, Хто робить, не говорить багато — Най йде до нас, І з нами враз Святкує нинішнє свято.

Не короля, Богатиря, Не артиста вінчаємо нині,
Не іскрі небес, Жрецеви чудес — Ми честь віддаємо...
людині.

Хто так, як Він вірив в силу ідеї? Хто так, як Він йшов невсипущо до неї? Хто так, як Він, задивлений в щастє народу, Про власне добро забував і про власну вигоду? Хто так, як Він? Хто так як, як Він?... За труди важкі, за правість душі Зложім ему поклін!

Михайло Павлик.

Відчит Михайла Лозинського.

Чим є для нас, для української суспільности Михайло Павлик? Яке значінє для поступу української нації має його 30-ліття діяльності?

Аби знайти відповідь на ті питання, які насувають ся певне і прихильникам і противникам Павлика з наго-

ди отсего прилюдного съвяточного обходу 30-літя його діяльности, треба би прослідити ті часи, в яких Павликові довело ся жити і працювати, приглянути ся історії української суспільности в Галичині за послідних 30 років, перейти ту дорогу, яку перейшла за послідних 30 літ у своїм розвитку наша нація. Всяка діяльність чи особи чи групи з одної сторони залежна від обставин, серед яких повстає, а з другої сторони впливає на дальшу формацію обставин і тому не можна як слід зрозуміти та оцінити діяльности даного чоловіка чи даної групи, не беручи їх в звязку з обставинами даного часу.

Але, щоби прослідити історію української суспільности за тих послідних 30 літ, в яких розвивала ся діяльність Павлика, на се треба би цілої студії і тому ми лишимо на боці отсю важку і неспідхожу для нинішнього обходу задачу, ограничуючи ся тільки на деякі уваги.

Перше всего перенесім ся в часи, коли Павлик виступив на арену публичної діяльности. Істнували тоді, як звісно, на галицькій Україні дві партії: староруська та українофільська або народовська, партії, оперті не на принципах соціально-політичних, а не обрядово-язиково-православних, партії, які не бороли ся в ім'я інтересів народної маси, тільки клали квестію в діл головою, а саме: хотіли, аби народня маса під їх проводом боролася в ім'я інтересів тої горстки інтелігенції, яка властиво становила партію, партії, в яких з огляду на соціально-політичні принципи було майже все спільне, а за те між ними а народньою масою панувала велика прірва.

Були се загалом часи, коли ідея визволення народної, робучої маси з пут дотеперішньої економічної, політичної і духової неволі була щойно занесена в Галичину, часи, коли за кожде слово, сказане в обороні робітницької кляси, за кождий прояв свободної людської думки грозила тюрма, часи, коли весь загал став на поміч державним органам, аби в зароді знищити нову, ненавистну ідею свободи і добробуту для всіх дітий землі, часи, коли наш, український загал, коли люди, які вва-

жають ся українськими патріотами, не цурали ся ніяких способів, аби вбити того духа, що голосив вічну боротьбу з темнотою і неволею.

А що не могли вбити духа революції, духа свободи, то кинули ся на проповідників нової ідеї, думаючи, що знищивши їх, знищать також ту ідею, в ім'я якої вони стали до праці і боротьби. Поліційні переслідування, державна тюрма, патріотичні доноси, товариський бойкот, відбиране усіх жерел зарібку, — все те зілляло ся в одну шалену оргію духів темноти і неволі...

Богато тоді понівечено молодих сил, багато злякало ся і звернуло ся з тернистого шляху, яким пустили ся здобувати свободу і добробут для всеї людськості, але були й такі, що не злякали ся ніяких перешкод, ніяких переслідувань, а твердо йшли раз вибраним шляхом і своєю важкою працею, пожертвованєм свого особистого щастя таки вибороли ту дрібку свободи, якою ми користуємо ся тепер, таки прорівнали трохи ту скалисту дорогу, на якій упадуть ще жертви цілих поколінь, заки людськість дійде до здійснення тих ідеалів, за які кладуть голови найліпші сини всіх віків і народів.

І коли наша суспільність за тих послідних 30 літ поступила наперед, коли розвинула ся наша література, коли наші партії приневолені в основу своєї діяльності класти в меншій чи більшій мірі інтереси народної, робучої маси, коли на свободу думки не налягає вже таким важким обухом, як давнйше, цензура нашого загалу, коли й кайдани державної неволі не так уже важко далять, то се наслідки праці тих перших камінярів загально-людського поступу, тих перших борців за свободу і добробут усіх людей, які власне перед 30 роками почали серед нашої суспільности свою важку працю, а між якими одним з перших, найбільше відданих своїй ідеї, найбільше заслужених і найбільше переслідуваних був Михайло Павлик.

Михайло Павлик уродив ся 17 вересня 1853 в бідній селянській сім'ї в Монастирську, передмістю Косова. Народ-

ню школу скінчив у Косові, низшу гімназію в Коломиї, висшу гімназію та філософічний факультет у Львові, удержуючи ся підчас усіх тих студій власною працею.

Писати почав ще в гімназії, а свої писаня містив спершу в часописи „Другъ“, яку видавало товариство „Академическій Кружокъ“. З гімназії вийшов Павлик москвофілом, хоч то москвофільство, як сам признає*), було дуже поверховне, і таким був на початку своїх університетських студій. Доперва знакомство з Михайлом Драгомановим, яке датуєть ся з початком 1876 року з нагоди побуту Драгоманова у Львові, повернуло його в сторону українства, одначе не формально-націоналістичного з клерикальною закраскою, визнаваного тодішню партією народовців, а українства поступового, в якого формах містив ся вселюдський ідейний зміст. Разом із Павликом перебув ту ідейну революцію цілий „Академическій Кружокъ“, а виразом ідейного напрямку тодішньої львівської академічної молодіжи був відчит Павлика, виголошений літом 1876 р. на вечерицях на спомин Маркіяна Шашкевича, а опісля надрукований того-ж року в „Друзі“ п. з. „Потреба етнографічно-статистичної роботи въ Галичинѣ“.

В отсім відчиті піддана основній критиці вся діяльність тодішніх наших партій і вказана konieczність звернути ся до студій над народом, аби пізнати чого йому треба і в яким напрямі вести працю для нього.

„Молодіж має тепер зробити як найборше те, чого не зробила до тепер інтелігенція: має не тільки позанисувати усе, що нарід знає сьпівати й розказувати, — але має вона анатомічно вистудіювати наш люд. Із праці такої покаже ся, що церковщина висить над нашим людом, як те грізне фатум, від котрого, видить ся, ніхто его не заступить, так що прийшло би небавом згинуту єму морально; но та сама праця відкриє нам в серци

*) Михайло Драгоманов, Переписка. Зібрав і зладив М. Павлик. Т. I. У Львові 1901. Стор. 20.

самого люду не невідницький прінціп, що каже гнути шию й розум перед першим - ліпшим диктатором-крикуном, але покаже нам така робота думку нашого люду до волі, до рівності усіх, до науки...“

„Етнографія скаже нам, що потреби люду нашого далеко більші, як тота мудрість, котру виносимо із теперішнього устрою шкіл; вона нам покаже, яких нам європейських гадок хапати ся, аби двигнути люд наш.“

„Етнографічна праця покаже нам, що Галичина а Україна одно; она взможе українську літературу через те, що наша література при горячій нашій роботі стане небавком реальною, живою; она викличе і в нас, як уже викликала на Україні, тисяч поборників народного діла; она піднесе і тут і там люд, против думки котрого нічого злого не устоїть, а все піде до волі, до рівності кожного чоловіка на землі...“

„Най буде, що той язык, що його звуть малоруським, тільки й значить, що в серцях 17 міліонів, але-ж уже велику зробить він нам і сьвітови услугу, скоро перекажемо на нїм усю добру науку нашому темному й голодному братови, і скоро ми, маючи за собою увесь малоруський люд, виборемо єму разом з ним таке місце на сьвітї, яке колись мусить вибороти совість і думка усім темним, робучим масам не лише в Європі, але й на цїлій землі...“*).

Як бачимо, в отсїм відчитї висказувало ся обережно перед широкою публікою те, що трохи згодом пропугувало ся вже сьміло в окремих виданнях молодого покоління: потребу праці для народних мас в дусї соціалїзму.

Та сей розмах молодого покоління швидко здусила брутальна сила як своїх так і чужих. В „Академічеськім Кружку“ наступила реакція, „Другъ“ упав (1877 р.), педових людей зпоміж молодіжи арештовано під закидом належання до тайного соціалістичного товариства, держано

*) Другъ 1876, ч. 16, стор. 252 — 253.

довгі місяці в слідчій вязниці і хоч не доказано їм ніякої вини, то позасуджувано їх на малі кари.

Від тепер почало ся для Павлика жите „проскрібованого“, „виелімінуваного із суспільности“... Соціалізм в нинішніх часах, се зовсім не той „червоний дикий звір“, перед яким дрожали і на якого устроювали люті нагінки офіціяльні оборонці теперішніх „порядків“ у 70-их роках; а наша публіка, яка й тепер ще, не вважаючи на свій поступовий покіст, в своїй значній части льоаяльна та клерикальна до послідної каплі крови, а до того малокультурна, немов би жила за китайським муром, відзначала ся тоді всіми тими прикметами в богато більшій мірі. Коли взяти під увагу отсі дві обставини, то можна собі уявити, як жило ся серед такої суспільности молодим проповідникам нових ідей. Але молоді каменярі не пускають молота із рук. За підмогою Українців видає Павлик разом зі своїм найблизшим товаришем Франком журнал „Громадський Друг“, а коли цензурні умови зробили видане сего журналу неможливим, Павлик продовжає його збірками „Дзвін“ і „Молот“, в яких містять між иньшим свої оповідання: „Юрко Куликів“, „Ребенщуківа Тетяна“, „Пронацій чоловік“. Перші два взяті з народнього життя і звертають ся: Юрко Куликів“ против мілітаризму, а „Ребенщуківа Тетяна“ против шлюбів і загалом усякого примусу в половім житю; в „Пронацій чоловік“ змальоване чорними красками жите того-часного духовенства. Всі ті видання молодого покоління проявляють таке багатство і всесторонність змісту враз із науковим обробленем, що перевишають під сим зглядом богато теперішніх видань. Але і тут власти наложили свою важку руку. Всі ті видання конфісковано, а молодий ідеаліст, що не вважаючи на приписи законів поважив ся, в „Ребенщуківій Тетяні“ виступити против „святости родинного огнища“, заплатив за свою смілість 6-місячною тюрмою.

Через натовп кар і процесів виїхав Павлик з початком 1879 р. до Женеви, де пробув до кінця 1882 р.

В тім часі помістив у „Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik“, що виходив у Цюриху під редакцією звісного тепер загально „ревізіоніста“ Едв. Бернштайна, ряд статей про новий політичний рух між українським народом і видав „Друковані лист до льудей (1880 р.) — популярний виклад соціалізму. Як звісно, Драгоманов видавав уже від 1877 р. в Женеві неперіодичними випусками „Громаду“, яка при кінці 1880 р. почала виходити яко періодичний двомісячник під редакцією Драгоманова, *Павлика і Сергія Подолинського*. Одначе в тій формі вийшли лише 2 числа „Громади“. Крім різних публіцистичних статей помістив Павлик у 1-шій числі „Громади“ початок повісти з народнього житя п. з. „Вихора“.

Годить ся звернути увагу на програму „Громади“, підписану всіма трьома редакторами, які приймають в основу своєї діяльності соціалізм федеративного напрямку. Та програма вирізняєть ся дуже корисно від теперішних програм різних соціалістичних партій, бо коли ті теперішні програми що-до кінцевих цілій розпливають ся в загальних фразах, а в конкретній части кладуть не соціалістичні, а тільки демократичні жадання, які в деяких західно-європейських державах уже по части здійснено, то програма „Громади“ викладає власне ясно і рішучо кінцеві цілі федеративного соціалізму.

Вернувши до Галичини, почав Павлик дальше працювати на місци задля ширеня своїх ідей. Важкі се були обставини, серед яких приходило ся жити і працювати. Передовсім треба було зводити важку боротьбу за кусок хліба, просто страшну для чоловіка, якому замкнена дорога і до урядової служби і до зарібку межи своїми. В теперішних часах, і то при приязних обставинах важко в нас вижити з літературної праці, — а щож доперва було в тих часах, і то серед такого ворожого настрою „поважної публики“ до молодих „землетрясців“ ?!

При кінці 1884 р. вмер у Львові Русин-народовець Адольф Нарольський, який бувши безконфесійним, звелів себе похоронити без сьвященика. На похорон покійного

пішов Павлик і промовив над могилою про заслуги чесного чоловіка, і ось за те відбирають йому переклади „Бібліотеки найзнаменитших повѣстей“ (додатку до „Дѣла“), а в „Дѣлі“ (ч. 141 3-го грудня 1884 р.) появляєть ся стаття п. з. „Въ мутнѣй водѣ...“, в якій сповнене послідної волі Нарольського п'януєть ся як „фанатичну, згубну для загального дѣла демонстрацію“... Се лищ один з незлічених примірів того „елімінованя із суспільности“ і відбираня всяких средств до життя, наслідком чого багато з „каменярів“ таки опустило молоти з рук...

В рр. 1887—8 Павлик був зайнятий у Кракові упорядкованем бібліотеки після звісного польського повістяря Йосифа Крашевського, до якої зладив також обємистий катальог.

Ще одна проба спільної праці з тодішніми народовцями: З початком 1889 р Павлик переймає на себе редакцію популярного тижневника „Батьківщина“ — за 18 зр. місячної платні! Але й ся проба не повела ся і Павлик видавши 25 чисел, мусів уступити, заявивши (ч. 26), що „власитель і відвічальний редактор „Батьківщини“ д. В. Нагірний на деякі голоси з боку домагав ся від мене, аби я відрік ся на далі й тих провідних думок, після котрих я доси редагував „Батьківщину“. Характеристична є заява редакції в сій справі, що „не були се деякі голоси, але бувъ се голосъ загалу прихильниківъ „Батьківщини“. Зазначимо, що „Батьківщина“ під редакцією Павлика перевисшає навіть теперішні популярні газети, отже тим більша її вартість на тодішні часи. Але що-ж, — на що не посягла рука ц. к. прокураторії, те знищив обух громадської цензури..

Зазначимо, що в 70-их і 80-их роках 19. віку українські, польські й жидівські соціялісти працювали разом над осявідомленем і з'організованем робітницької кляси. З Українців у тій праці брали найбільшу участь Франко і Павлик; при їх помочи, виходила також робітницька газета „Ргаса“, яку видавав те-ж Українець, пок. Осип Данилюк.

В 1890 р. почав Павлик видавати „Народ“, спершу яко безпартійний орган, а опісля яко орган радикальної партії і видавав його аж до смерті Драгоманова (1895 р.). В 1890 р. зложено також радикальну партію, в діяльності якої брав Павлик живу участь аж до половини 1901 р., засідаючи в заряді партії та редагуючи партійні видання („Хлібороб“, „Громадський Голос“). Яка заслуга Павлика для радикальної партії, про се не треба й говорити, про се дуже добре знають і прихильники і вороги радикальної партії; про значінє радикальної партії для поступу українського народу, а спеціяльно для наших селян не тут місце широко говорити, а вистане лиш зазначити, що рухови, який викликала радикальна партія і ще перед тим її основателі, як Франко, Павлик і інші, завдячити маємо майже все, що тепер є найліпшого в нашій суспільности.

Від 1897 р. сповняє Павлик функції бібліотекаря в „Науковім Товаристві імені Шевченка“, а усунувши ся від політичної діяльності, займаєть ся науковою роботою, головнo-ж обробленєм переписки Драгоманова, перекладанєм його творів, писаних чужими мовами, та приготавлюванєм матеріялів до монографії про Драгоманова.

Павлик писав поезії (пр. його „Прийди весно, прийди сьвята“ в композиції Матюка співаеть ся скрізь по Галичині), оповідання, статі політичного та просвітнього змісту. З більших перекладів згадаємо: „Власть тьми“ Толстого, „Ткачі“ Гавитмана, „Буря“ Островського, „Історія боротьби між релігією й наукою“ Дрепера. З його оригінальних праць більше наукового характеру зазначимо: „Про русько-українські народні читальні“ та „Якуб Гаватович (Гават), автор перших руських інтермедій з 1619 р.“. З матеріялів, виданих ним, згадаємо: „Михайло Петрович Драгоманов 1841 — 1895. Його ювілей, смерть, автобіографія і спис творів“, „Переписка“ Драгоманова і „Спис творів Івана Франка за перше 25-літє єго літературної діяльності 1874—1898“.

Отсей загальний образ діяльності Павлика далеко неповний. Коли-б хотіти дати хоч як так докладну картину його життя і його праці, то треба-б, як ми сказали, написати історію розвитку нашої суспільности за той час, бо все, що в нас робилося за той час, все що причинило ся до поступу нашого народа, звязане безпосередно чи посередно з роботою Павлика. Щоби ту роботу розібрати й оцінити як слід, на се треба би перше всего знати його всі твори, ті твори публіциста, дуже часто псевдонімні та анонімні, розкинені по різних виданнях, які дуже часто являють ся в наших часах бібліографічною рідкістю.

Павликови судило ся бути перше всего публіцистом, на його долю випала найтяжша і найневдячнійша робота: редагувати, відповідати на злобу дня, тратити талант і час на дрібниці, справляти праці других. Публіцистика забрала в него весь час, не даючи ані розвинути ся його визначному белетристичному талантові ані сконцентрувати ся в якійсь більшій науковій діяльності. Та публіцистика, якій віддавш ся всею своєю істотою, пишем кровю свого серця — на те, щоб за короткий час твої сердечні думки припали порохом забуття...

Не маючи нагоди сконцентрувати ся в більших наукових публікаціях, Павлик не міг також дати суцільного науково умотивованого образу свого світогляду. Здасть ся нам, що будемо найближше правди, коли скажемо, що той світогляд найчистійше скристалізований у висше згаданій програмі „Громади“, опертій на федеративнім соціалізмі, який тепер розвинув ся в комуністичний анархізм, а який уже в 70-их роках 19. віку Драгоманов і товариші протиставили державному централізови соціальної демократії. Менше чистий він у програмі радикальної партії, в яку входили ріжнородні що-до ідейного світогляду елементи.

*

*

*

Його жите і його праця, се жите і праця одного з тих каменярів на скалистій дорозі поступу людськості до свободи і добробуту, іменем яких говорить Франко:

„І кожний з нас те знав, що слави нам не буде
Ні памяти в людей за сей кровавий труд,
що аж тоді підуть по сій дорозі люде,
як ми пробем її та прорівнаєм всюди,
як наші кости тут під нею зогниють“.

одного з тих каменярів, які так перейняті своєю ідеєю та працею задля її здійснення, що байдуже їм і суд людей і особисте щастє і все те, в чім пересічний загал бачить суть і вартість житя, що хоч у них „нераз душа боліла і серце рвало ся і груди жаль давив“, то все таки була в них сила встояти при своїм, була сила сказати собі: „Нехай прокляті ми і світом позабуті!...“

Ті каменярі, се сіль землі, се цвіт людськості, без них людськість пропали би в багні застою, та людськість, як в своїй величезній більшості ще й доси є тільки товпою і тому устроює тріумфальні походи своїм володарям, а каменує тих, що хотіли би людськість-товпу перетворити в людськість зложену з людей.

Ті каменярі засуджені на нужду і прокляте за житя, дуже часто на забутє після смерті, лиш мало коли стрічають ся з пошаною за свою працю і лиш невеличкий гурток цінить їх за те, що становить суть їх духової істоти, а коли силою своїх визначних здібностей і великої праці здобувають пошану загалу, то загал шанує їх не за те, що становить суть їх духової істоти, основу їх праці і заслуг, а прощаючи їм те... Той загал, який коли починає цінити заслуги довголітнього Павликового товариша праці Франка на полі поезії, белетристики й науки, то лише прощаючи йому за його поезії, новелі і наукові студії його соціяльні погляди, які власне були жерелом, з котрого він черпав настрій до своїх поезій і заохоту до своєї наукової діяльності... Той загал, який

ще й доси відносить ся байдуже або й ворожо до Павлика, що не має на жертву відкуплення своїх соціальних „гріхів“ таких заслуг, які має Франко.

Житє і праця Мих. Павлика, се житє і праця одного з тих каменярів. 51 лїт житя і 30 лїт праці зробили з него сивого старця, який мабуть ніколи в житю не зазнав, що таке материяльні вигоди, але за те добре знає, що тюрма й нужда, та вірна приятелька, яка вже мабуть не покине його аж до могили; який мало коли і мало де стрічав ся із признанєм за свою працю, що забрала, з'їла йому все житє, але за то аж занадто добре знає розкіш належати до „проскрибованих“, до „виелїмінуваних із суспільности“, якого житє, се одна безконечна боротьба з чужими і своїми, боротьба, яка непокінчена й доси...

Михайло Павлик, се один з тих камінярів на скалистій, дорозї поступу української нації, яких праця спричинила весь наш поступ за послїдну четвертину віку. І хто цїнить сей поступ, той зрозумів також значїне діяльности Павлика, бо-ж завдяки його праці, його боротьбі, його мукам ми можемо тепер їти далі вже трохи прорівнаною дорогою і не потребуємо з таким з'усилем здобувати кожду найменьшу позицію, з яким мусїв її здобувати Павлик і товариші.

І ту його заслугу оцїнить певно історія, а вже нинї цїнять її високо ті, що ведуть далі почате ним і його товаришами дїло, що далі борють ся против визиску і не волї народніх робучих мас, за свободу і добробут усеї людськости.

Іван Гус.

Виринок із поеми Тараса Шевченка.

Музика Миколи Лисенка.

Кругом неправда і неволя, Народ замучений мовчить,
А на апостольським престолі Чернець годований сидить;
Людською кровію торгує І рай у найми оддає.
О Боже! суд Твій всує, І всує царствіє Твоє!
Розбійники, людоїди Правду побороти,
Осьміяли Твою славу І силу і волю!
Люде стогнуть у кайданах, Не має з ким взятись,
Розкуватись, одностайне, Односердне стати
За євангелію правди, За темнії люде.
Нема кому! Боже, Боже! Чи то-ж і не буде?
Чи настане великий час Небесної карі?
Чи розломим три корони На гордій тіярі?
Розломимо!... Благослови..

Каменярі.

Вірша Івана Франка. Музика Ілїрія Карбулицького.

Я бачив дивний сон. Немов передомною
Безмірна, а пуста і дика площина,
А я, прикований ланцом залізним стою
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного чоло жите і жаль порили,
І в оці кожного горить любови жар,
А руки кожного ланци мов гадь обвили,
А плечі кожного до долу ся схилили,
Бо давить всіх оден страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам з гори мов грім гримить:
Лунайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу сесю розбити.

І всі ми як оден підняли в гóру руки
І тисяч молотів о камінь загуло.
І в тисячні боки розприскали ся штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз по раз гримали о камяне чоло.

Мов водопаду рев, мов битви гук кровавий,
Так наші молоти гриміли раз у раз,
І пядь за пядею ми місця здобували —
Хоч не одного там калічили ті скали, —
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кождий з нас то знав, що слави нам не буде
Ні памяти в людей за сей кровавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люде,
Як ми пробем єї та прорівнаєм всюди,
Як наші кости тут під нею зогниють.

Тай слави-ж людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не богатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали,
На шляху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що своїми руками
Розібемо скалу, роздробимо граніт.
Що кровю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець і за нами
Прийде нове житє, добро нове у сьвіт.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Котрий ми кинули для праці, поту й мук,
За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги гнівнії та сердиті
І нас і нашу мисль і діло те клинуть.

Ми знали се, і в нас нераз душа боліла
І серце рвало ся і груди жаль давив.
Та сльози ані жаль ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не опустив.

І так ми далі йдем в одну громаду скуті
Всесильнов думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті,
Ми ломимо скалу, рівнаєм правді путі,
А щастє всіх прийде по наших аж кістках.

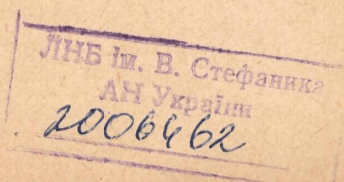
1878.

Дідуська-меняр.

Вірша Василя Левицького; присвячена Ювілятові.

Вже величає, ясне, біляє Сонце землю обіймає,
Пестить, цілує, теплом годує, Житєві сили скріплює. —
Тіни і мари і нічні чари чезнуть, зникають зі світа;
Світ обновляє, рай засіває Сонішна ясна просвіта. —
Люде збудились, сном покріпились, Радо стають до робо-
ти. Горе проспали й духа набрали, Духа і сили й охоти.
— Кождий з них буде муки і труди Нести руками силь-
ними. Путь їм загіє, ціль їм засіє Сонце, що світить
над ними. — Там під скалою, під гранітною Молоти вид-
ко здорові — Чиж до роботи браклоб охоти? Каменярі
не готові? — Висше на кручі в хвилі рішучій Видко
гурток лиш маленький, А перед ними, в вірі сильними

Згорблений вожд їх сивенький — Забув на голод, під-
носить молот, Скелю неправди рубає, Своім приміром,
запалом своїм Товаришів загірає. — Вже всі в ряд стали,
в гору підняли Молоти і розбивають Гнізда тиранства.
кривди і панства І при роботі співають: „Було нас
сила, булиб розбили Доси ту нашу заваду! Булиб на
світлі в двацятім літі Не полишили ся з заду! — Та
не одного ще заспаного Сонечко ясне разило... В голоді,
поті, все при роботі Бути, се також не мило... Порозбі-
гались та відцурались Каменярівського діла... Ті при роди-
ні, сі в самотині, Часть й на скалу полетіла... Мало нас,
мало, та не пропало Нашее діло, працоймо! Сонце нам
сяє й дух подіймає — Враз, брати, враз, брати, куймо!“
— Тріскає скеля, присла з безсиля, Каменярів вже ка-
рав: Сього зранила, того убила, А тому молот ламає...
Кров їх розлялась, в скелю вже вссалась, Щоб розмочить
і собою. Прочі сьпівають, скелю рубають, Любо вми-
рають їм у бою! — А там за ними, в віру сильними Сьві-
жі борці підступили Під ту гранітну скалу всесвітну—
Сьвіжі в них, юні в них сили. — Бистрі їх очи, ясні,
пророчі Сьвіт весь у собі купають, Лиця червені, руки
шадені Молоти сьміло хватають. — І зі самого споду
гнилого Скелю беруть ся валити... Скелю неправди, ложи
і кривди, З коренем треба розбити! — Праця лунає,
гремить-гукає, Пісьня побіди несе ся... Тутка працюють,
тамка працюють, Скеля та вже не спасе ся! — Громами
чути невольні нути. Пісьня побіди гукає! Сонечко ясне,
сонечко красне Каменярам всім сияє... А перед ними, пе-
ред сильними, Дідусь вже втомив ся сивенький, Силь-
но тримає й з рук не пускає Молот великий, тя-
женький. — Сили упали, вже вимовляли Службу і ноги
і руки, А важкі рани, рани кайдани Біль завдавали і муки.
Дух лиш всесильний, могучий, вільний З лиха-нещастя
сьміяв ся: „Наперед, діти! Вали ся, сьві-
те, Щоб иньший, красший зачав ся!“...

Промова д-ра Кирила Трильовського.

Дорогий Батьку Ювіляте! Славна Громадо!

Коли в сій торжественній хвилі нас тільки тут зійшло ся, то безперечно звела нас разом в отсім місци одна думка: віддати заслужену пошану нашому дорогому ювілятові, батькови Михайлови Павликови.

А те, що кличе нас до віддання пошести отсему чоловікови, се головно три єго прикмети: праця, терпінє та характерність.

Праця — бо нема мабуть між Русинами більше роботячої людини, нема чоловіка того рода, що єго не мож собі навіть представити, аби хоть хвилину міг бути без праці. І хоть праця єго мала усе на метї добро „робітного народа“ (се *terminus technicus* ювілята), а особливо визволенє думки з прадавніх оков — то всеж таки праця повинна давати працюючому бодай заспокоєнє найконечнійших потреб; а в житю нашого ювілята бували не дні, але роки цілі, переповнені тяжкою працею, що була сьвідчена для праці самої, для ідеї самої, не даючи вигляду на яке небудь сьвідченє взаїмне.

В чім полягала та праця, се чули ми вже від товариша референта М. Лозинського, а тепер скажу для єї схарактеризованя лиш тільки, що се була праця каміняря, що валив з незвичайною відвагою і запалом скалу пересудів і тьми, що запирала нашому народови дорогу до поступу, до правдивого європейського знаня. Ломячи ту скалу, він отворяв робітному народови очи на єго положенє, на причини єго нужди і горя а ставляючи перед ним ідеал нової соціалістичної суспільности, подавав єму рівночасно лїк на ті злидні, а всім, в кїм відозвало ся сумлїнє, в кїм зацепіло серце на вид безмежного народного горя, показував він дорогу, котрою повинні вони ступати.

У велитенській праці Драгоманова при вирубуванню вікна з нашої країни до Європи, він був одним з найзавзятіших помічників, був діячем, повним цілковитої самопосягати, цілковитої абнегації свого „я“. — Був се апостол, котрий цілком свідомо і майже буквально клав свої кістки для промощення дороги дальшим поколінням борців, а хоть не лиш чужими переслідуваний, але й обкинений болотом своїми земляками, виключуваний попросту з суспільности, удержав ся незвичайною силою свого духа на тій високій моральній ровени, на якій ми привикли усе єго видіти.

В часах, коли патріотизм полягав лише на фразях і на якійсь сонній безцільній блуканині, він кинув представителям так званої інтелігенції в очи велике обжаловане, що вона живе лише кривдою того народа, котрому на опікуна та провідника накидаєся, — обжаловане, котре одних до скаженої лютости, до підлих денунцияций доводило, — других знов перепуджувало і в мишачу дучку заганяло, а лиш незначній частині, головно молодіжи, отворяло очи і спонукувало до винарогодження народови столітних кривд.

Єго „Пропавший чоловік“, сегодня майже цілком забутий і загалови незнаний, се один з єго тих великих протестів, з тих бравурних атаків на конвенціональні брехні істнуючого ладу, один з могучих ударів у підлу філістерську душу. Єго „Ребенщукowa Татьяна“ се молодецький випад в обороні свободи жіночого серця, в обороні подоптаного людського достоїнства у жінки. Єго „Юрко Куликів“, се знов могучий оклик до неба о пімсту за безграничні злидні руського хлопа.

І річ очевидна, що такі безпощадні напади, що признаване ся без всяких застережень до соціялізму мусіло звернути против него громи всіх тих, що почували ся в обовязку виступити в обороні загрожених святощів.

І прийшло ся терпіти багато і болючо, а біль той був іще більший тому, що товаришило єму чувство

опущення, те почуте, що так мало борців стануло під піднесеним сьміло в гору червоним прапором, що так багато показало ся недостойними та ренегатами.

І ось появляється трета ціха засаднича нашого борця — характерність, та твердість духа, та ідеальна упертість, що не давала йому ніколи попасти в сумнів або опустити безрадно руку, держачу меч-перо. О! се велика, се висока прикмета, особливо у члена народности, що давно вже забула лицарські чесноти предків, а не навчилась іще словности, чесноти і точности висококультурних націй западу.

А впрочім: инша річ чеснота западно-європейського крамаря, знаючого, що неточність поспує лише йому інтереси, инша завзяте вояка, що в хвиливім пориві, нераз більше з розпуки, ніж з відваги, вдирає ся на мури ворожої твердині, — а инша річ трийцятьлітна витривалість навіть в часах, коли найблизші товариші по зброї опускали змучені руки та блукались по перехрестних стежках.

Виступ М. Павлика на арену української історії, виступ его і его товаришів камінярів: Франка, Анни Павликівної та Остапа Терлецького творить немов стовп граничний на границі двох епох. Перед ним можна ще було безкарно деклямувати про любов до меньшого брата, то нучи рівночасно по вуха в буржуазийних гріхах. По нім — всяка така бляга, всякі такі „зделки“ з власним сумлінням пятнують ся вже самі собою яко се, чим вони є в дійности. Дарма натягати гарну маску загального голосованя, чи хочби доходового податку, коли за тою маскою криється лице ситого буржуа, задоволеного аж до глубини душі з теперішнього суспільного ладу, дарма кричати про поступ, коли він в дійности полягає на наганяню руських невинних мушок у ультрамонтанське паутиня

М. Павлик се також один з основателів русько-укр. радикальної партії, котра стала ся немов воплощенням его задугієвних думок. Служив він їй і служить вірно і щир-

ро, бо у службі для неї бачив і бачить власне працю для того робітного народа, для котрого посвятив працю цілого свого життя. І власне за її почином обходимо отсе сьогодні ювілей его 30-літної служби рідному народови.

А хоч мабуть не всі тут присутні належать до близших тозаришів партійних ювілята, то всіх Вас тут без сумніву зібрало бажане віддати пошану его довголітній праці, его терпіням, котрі він так по геройськи зносив у службі для великої ідеї визволення робітного народа, та его характерности, незвичайній, що так гарним приміром повинна бути особливо для теперішньої молодіжи.

Здоровимо Тебе отже щирим словом, любий наш Ювіляте, Батьку наш, Провіднику наш!... Ми знаємо, що сьогоднішнє наше сьвято має для Тебе певно також свої прикрі сторони. Воно відсвіжує давні рани, нагадує дізнані заводи та тисячні перенесені терпіня. Але в службі для ідеї принеси, Батьку, і сю ще жертву. Миж приходимо до Тебе з таким щирим привітом, і кождий, хто ось тут сьогодні явив ся, зробив се з найліпшої волі, аби віддати честь правдивій заслuzі, аби поклонитись чоловікови, котрий для своєї провідної ідеї посвятив працю цілого свого життя. Сего сьвята прямо вимагала засада, що заслуга повинна чейже ще за життя віднести якусь хотьби моральну нагороду; сего сьвята вимагало просте почутє історичної справедливости.

Нехай же се сьвято стане для Тебе одним з доказів, що Твоя праця не пропала марно, що ще в русько-українській суспільности є люде, що вмють її оцінити і піти тою дорогою, котру Ти прорівнав своїм камінярським молотом.

Глянь! таж і безпосередних представителів того робітного народа, для котрого Ти працював, бачиш Ти межи нами. А надто тисячі наших селян радикалів є тепер тут духом із нами і беруть хоть лиш думкою участь у сім нашім сьвятї. А сеж преці найкрасший доказ плодотворности Твоєї праці.

Певно ! того, що зробила тяжка неволя через сотки літ, того годі змести з лица землі роботою через кілька десятків років. Та хоть і тепер чорні, тяжкі хмари навалюють ся із западу на наш край, тож преці і армія робітників наших збільшає ся, і що найважливіше, — між самим робітним народом нашим повстають провідники і організатори єго в борбі за єго визволенє, а до них чейже змія буржуазийного ренегатства так легко доступу не найде.

І прийде колись весна, прийде сьвята, — про котру Ти зложив віршу, на про-весні Твого виступу, — весна обновлення, весна визволення робітного народа. А поки що, ми з цілої душі чаєм її і віруєм, що вона прийти мусить, а йдучи Твоїми слідами працювати мемо для неї!

Збудися, народе!

Диви : у кість змінилось ніжне землі тіло,
І голі ребра смертним платєм одягли ся ;
Кошавою рукою дніпровії філі
Здавлені, придушені в хрустальній могилі.
Здавсь, сконав „Дід“ *) сильний, а груди могучі
Устали філювати, грати предків славу :
Лице бліде, недвижне, блеск втерали очі,
Не видять, що над грудю дресь звірюка люта,
І виє піснь заглади і псаломи скону !
Сконав? — О ні ! Завмер лиш ! Не віриш ? Смієш ся ?
Не вчас ! Пристань, не бій ся — близше похили ся
На грудь заkostenїлу. Нуж приложи ухо :
Воно тебе не зводить ! Чуєш як там глухо

*) Дніпро.

Житє бє такт незмінний; чуєш? як хлюпочесь
Душа жива, нетлінна, вольная, безсмертна!
Чуєш? — яку піснь грають філі шепочучі:

„Мертві мої груди, ледяні окови

Серце придавили, біг спиняють крові.

Та душа живуча в мні ще сильно грає,

А філя ревуча беріг підмиває,

Щоб ширше розлитись на всю Україну —

Як сонце пригріє, скрущу домовину,

Стрепенусь і спадуть ледяні кайдани, —

Занесу їх в море і вільним повстану!

І грохотом грому ревнуть мої води:

— Збудись, Україно! збуди ся, народе!“ —

Збудися, народе! Збудися, Вкраїно!

Збудися, прокинь ся з обнятя просоня!

Бо Ти-ж не батрачка, Ти Волі є доня,

Зігнена під кнутом-ярмом сиротино!

Із шкіров з Тебе знята послідная свита;

З чолом в вінци терновім Ти на хрест прибита,

З замкненими устами, щоб під руков ката

Не зойкнула Ти слова розпуки, проклятя,

Щоб люде не почувли... Ворони з півночи

Роздерли твої груди, обільмили очі,

Щоби сьліпу, безрадную, зраджену, обдерту,

У кусники порізатъ під ножі простерту,

І ті сьвяті частинки звірям на поталу

Лишить, щоб не ожили, не зрослись помалу...

Роздерли біле тіло, напились посоки,

Шпик виссали із костий. — Поплили потоки

І сліз гірких і крові! Та душа живуча

В народі не завмерла, як філя ревуча

Дніпра під зимним, твердим, ледяним покровом. —

Збудись, Україно! Проміне зараня

Конець вже віщує твого страданя,

Бо силою духа куски твого тіла

Зрослись і знов яра кров бурхає в жилах;

Ланци ржа сточила... не здержать тя сильну,
І сонечко сходить, розтопить могильну
Заслону, а очи більмом закипілі
У друге зачнуть так, як перше ясїти.
Лиш сьвітла їм треба, просьвіти, просьвіти!
Щоб взріла Вкраїна, як по єї тїлі
Шпють черви прокляті, що кости їй точуть,
В'їдаються в груди, і серце лоточуть!
Скинь, скинь раз, Вкраїно, гадя те погане,
А славна, могутча, безсмертна повстанеш!

Очи як лискавиці на небі засяють
Груди мов громи пісню побїдну заграють,
Одягнеш свиту неба ткану красотою,
Вінцем чоло оточиш, барвною дугою,
В одній руці лушниця заблісне яскрава,
А в другій меч, на ньому мигне напись „слава!“

Дрогобич 31. X. 1885.

Олександр Колесса.

ПРИВІТИ.

А) Україна Буковинська.

БУКОВИНСЬКЕ учительство (В описанім уже альбумі з 120 підписами). Піонірови поступу, правди і волі від щирих прихильників і почитателів руських народних учителів Буковинської Землі“. (Окроме адреса така : Дорогий Земляче! З нагоди 30-літнього ювілею Вашої публичної діяльності, пересилають Вам буковинські народні учителі горячий привіт і сердечний поклін! З Вашим іменем нерозривно звязана історія нового покоління на

західній Україні. Як дороге ім'я Чернишевського для великоруського серця, так дороге й Ваше чесне ім'я для нас. Невідступно, неумовно ставили Ви опір неправді і неволі, що туманом покрили рідну землю і придавили руські уми. Радо зреклися Ви вигоди і нагороди, які дістаються по більшій частині тим, що покійно хиллять свої голови перед сильними „міра сего“. Ви вибрали собі тернисту путь піонерів і довго-довго стояли Ви майже одні на величезній трудній становищі і були виставлені на переслідування і болючі удари від слуг темноти. Нині відносини трохи змінилися! По Вашім боці стоїть свідоме, поступове, молоде українське покоління; а по широкій Україні Вас скрізь „знають і дякують люде“. А також і другий народ, до якого Ви відносились із братерськими почуттями, пізнає і пошанує Ваші заслуги около поступу не лише великого українського світа, але і всієї людськості. Тому прийміть, Земляче, отсей наш щирий привіт — від тих каменярів, що теж стоять перед великою і твердою скалою темноти і невіжі. Прийміть привіт від тих, котрі знають, „що слави їм не буде, ні пам'яті в людей за їх кровавий труд“. Прийміть від тих, що „далі йдуть в одну громаду скуті“ вольною думкою а молоти в руках — се охота до праці і любов до заплаканого рідного народу. Ми ломимо скалу темноти, рівнаєм правді пути, хочь часте всіх прийде по наших аж кістках.

ЧЕРНІВЦІ (Телеграма . Невтомному каменяреви на полі поступу, непохитному борцеві за наші права грімке — слава! Най живе вільна думка! За Чагорську „Січ“: Лесь Киселиця, кошовий.

ЧЕРНІВЦІ (Лист . Високоповажаний Добродію! Хорий тілом і душею не могу на жаль взяти участі лично в Вашім величезнім святі! та позвольте бодай на отсім німім папері зложити Вам, Великий Мучениче, желання із глибини мого серця. Посеред великої бурі і борби через послідних 30 літ в розвитку культуральнім Русинів, а конечно і посеред болота і багна, які на жаль потворилися то ту то там серед нашої ниви — Ви Батечку

майже оден з немногих держите вірно стяг своїх ідеалів — та дай Біг, щоби Ваша честна постать була образом і приміром характерности, котрої нам Русинам так дуже потрібно. Надіючися, що не раз еще подибаємось в кріпкім здоров'ю, шлю Вам сердечний привіт і остаю з глибоким поважанєм Ваш Др. Клявдій Білінський. Чернівці 19. XI. 1904.

ЧЕРНІВЦІ, 14. XI. 1904. Батьку Атамане! В день Вашого ювілея прийміть і від мене щирі желаня, щоб Ви прожили много а много ще літ, та працювали як і досі над покривдженім українським мужиком! Працюючи над народом, Ви пережили найтяжші дві житя, але Ви іншли рівно і не зрадили народньої справи! Ваша витревалість, Ваш характер і посвяченє для праці, отсе ті прикмети, що так високо здіймають Вас у гору над другими людьми! Без Вашої праці і діла, ми певно були би ще далеко на заді, а головно наше мужицтво, для котрого Ви тільки працювали. Через заснованє радикальної партії, Ви ви-кликали між мужицтвом ту дивну силу, перед котрою задрожали всі темні духи, але котра повела мужика правою дорогою до ліпшого! Тай взагалі хтож був би вніс між наш нарід ті нові думки, які ворущать тепер весь сьвіт, як би не Ви? ! Ви подали нові средства до житя, Ви засіяли нові плоди на українській землі! І ті плоди ростять і ростять і прийде час, як ми скинемо ярмо з плечий, а заслуга велика в тім буде Ваша! Тож слава Вам!! — І. Д.

ЧЕРНІВЦІ (Телеграма). Потерпівшому много за многих низкий поклін. — Гімназияльні професори: Ісупенко, Клим, Кмицикевич, Кобилянський, др. Кордуба, Кумановський, Проскурницький, Тирон.

ЧЕРНІВЦІ, 15. XI. 1904. Високоповажаний Добродію! Трицять літ, трицять літ тяжкої праці, труду, муки і горя!... трицять літ, як Ви працюєте над народом!... І яка вдячність?! Гірко згадувати, та щож! Та вдячність і заплата, то ось Ваш сивий волос, поморщене чоло, погорблена колись так горда постать! Заплата, то вичеркненє, поганими руками, Вашого імени із книги „нашої

суспільности“, то тюрма і неволя, то зломане життя, — заплата, то голод і нужда-розпука! — Оттак відвдячили ся Вам „патріоти“ рутенської натури... А народ?... Батьку! Глянь! Народ встав, проснув ся і іде туди, де сонце сяє! Рівним кроком спішить він, а пісня вільна із уст-леса, а голос грімкий повітром тресе... І чути виразно слова тої пісні: Слава борцям за наші права, слава і честь Михайлови Павликови!... Чуєш сю пісню?! То пісня виплоду Твоїї довгої і тяжкої праці, а zarazом і пісня подяки і вдячності, що зложує нарід перед Тобою. Прийми її!... Прийміть і мій скромний, але щирий привіт і поклін, Високоповажаний Пане, прийміть його, як один листочок до лаврового вінця, що украшає тепер Вашу голову... Будеш, Батьку, панувати, поки живуть люди, поки сонце в небі сьвітить Тебе не забудуть! Твоя слава не вмере, не загине! Многая літа! — Приклонник і обожатель Ваших ідей, Гаврило Гордий.

ЧЕРНІВЦІ (Телеграма). Щирий привіт борцєви за правду і волю, многая літа! — Микола Грабчук.

ЧЕРНІВЦІ (Адреса) 15. падолиста 1904. Дорогий батьку отамане! З нагоди 30-літнього ювілею позвольте і мені принести щирі і сердечні желання. Се празник не є звичайний. Се празник цілої Руси-України. Зневолений люд сьвяткує сьвято свого борця, котрий пожертвував ціле життя для нього. Не вважаючи на лихоліття, на недолю, Ви не хилились під ворожими подувами бурі. Ви не страхались ворожих погромів, але йшлисьте просто несучи високо прапор всесьвітних ідей! А ті Ваші ідеї сияли між нашим мужицтвом і то найбільше Ваша заслуга, бо Ви надали новий рух, нову течію, котра так колисала нашу суспільність! І без того руху не були б ми тим, чим є тепер! І зрозумівши Вашу всю діяльність, Ваші заслуги, не можу стриматись, що-б як приклонник Ваших думок, не крикнути Вам: Слава, батьку, слава — і на многі літа!

Коли народ дрімав твердим і спокійним сном, Коли йому грозив той розбитя погром, Тоді проговорив, Ми-

хайле батьку Ти — Твій голос запитав в усі сільські кути! Грімкий, могутний клич — — Тоді ударив він у руське серце й грудь мов у вічевий звін. . І люд почув його й проснувся з твердого сну; пішов шляхом витать нове життя, весну! Небесний клич грімкий роздався в тодішний час. — В борбу за волю й честь він кликав й кличе нас!... Завзятий Ти борець, сівач нових ідей! За те терпів ти мук, каравсь мов Прометей!... Тож слава, батьку любий, піде у світ, по всюди, — за щиру працю слава Тобі повік хай буде! — Ксенофон Якубовський.

ЧЕРНІВЦІ. (Телеграма). Непохитному борцеві за поступ і волю народних мас, батькови руских радикалів грімке: слава! — Якимець, Кирстюк, Гордий.

ЧЕРНІВЦІ. (Лист). Батьку Атамане! В день Твого ювілея прийми і від нас сих пару щирих слів, як доказ того, що та праця, яку Ти положив в часі 30-літньої діяльності, не пішла даремно! Батьку! Ті ідеї, за які Ти боровся, ми роздуємо поміж мужицькі хати, а в ім'я їх правди будемо працювати, кілька лише сил стане! А в тій праці, в тій борбі за мужицькі права, будеш нам завжди взірцем будеш світочем наших змагань! Твоя наука і слова запали нам глибоко в серця, а ми засіємо її в мужицьких душах! І коли їх люд пізнасть, тоді і сповняться Твої горячі бажання — нарід скине з себе . . . кайдани! І від Карпат аж по Кавказ рознесе ся пісня: Ми ті, що звергли темноти ярмо, ми руські хлопці радикали! То-ж слава і честь Тобі! Ми духом з Тобою! — Гурт українських радикалів в Чернівцях. 14/11 1904.

ЧЕРНІВЦІ. (Адреса, друкована на пергаменовім папері, в гарній плюшовій оправі з лентою на краю й написом на ній „Січ“). Невтомимому Каміняреви на путі поступу українського народу Михайлови Павликови в 30 роковини громадянської й літературної діяльності.

Вже більше чим чверть століття минає від хвилі, як взяв Ти в свої вмілі руки молот, щоб лупати ним скалу неправди, темноти і кривди, виписавши на своїм прапорі

свободу думки і слова. Ти брав його в руки в розцвіті своїх молодих літ як р а б волі, а нині, коли час по-сріблив Твій волос, сей молот стає у Твоїх руках triumфальним скиптром. Поверх чверть сотні літ йшов Ти прямою дорогою, не схитуючись ні дрібки із обібраного шляху... Личне щастє кинув Ти в жертву своєму поневоленому людови. Та за Твою саможертву, за Твій труд стрінули Тебе переслідування, тюрми чужих і град словного каменя такч від своїх. Ти на се не зважав, віруючи, що розібеш граніт, що кровю власною і власними кістками замуруєш твердий гостинець для нового житя, для нового добра у сьвітї. Воно-ж так і сталось: завдяки терпіням перших камінярів відмінила ся до непізнання українська суспільність, єї сьвітогляд. Завдяки терпіням і невтомимому трудови тих перших камінярів заворушило ся поневолене українське мужицтво і захопившись новими громадянськими ідеями прямує нестримно до сонця золотого — до свободи України. Вонож і не диво: се із крови мучеників сходить нове дерево волі. І в день сей бемо тричі чолом перед Твоїми величними заслугами. А як серед морських хвиль бурливих стають для кораблів дороговказом непорушні надбережні сьвітила, так для української молодіжи буде Твоя стать осяяна мученичою авреолею довічним приміром постійности і непохитної характерности. Слава Tobі, Шановний Ювіляте! Най живе українська постунова думка! — Чернівці, дня 20. листопада 1904. Товариство українських студентів „Січ“, Голова: Ярослав Весоловський, за писаря: Іван Гоповський.

ЧЕРНІВЦІ (Телеграма). Многозаслуженому народному діячеви, піонірови в борбі за поступ і правду наші щирий привіт з низким поклоном засилає в сей день академічне товариство „Союз“ в Чернівцях.

ЧЕРНІВЦІ (Телеграма). Сердечно поздоровляю Вас з юбилеєм. — Др. Стоцький.

ЧЕРНІВЦІ (Адреса). Батьку Атамане! Коли ми от-тепер стоїмо на дорозі до нового життя і ясно бачимо

перед собою то велике сонце ідеалу, — коли ми тепер бачимо ясно свою ціль не знаючи при тім ніяких Гераклевих роздоріг — то певно заслуга в тім Ваша! Ви бо розбили всі зневіри і хитання — та вказали своїм власним приміром, куди йти, що робити, та як стояти у вирі життя. Враз із пок. Драгомановим розбили Ви ту велику рутенську заскорузлість — зняли нам з очий полуда — та вказали куди нам іти на зустріч свободи, луччого життя! — І коли в нас тепер палає серце сьвятим огнем, коли в нас горить ідея, яка ворухить всю поступову суспільність, то се Ваша заслуга, як будителя тої ідеї, як першого піонера поступу між нашою суспільністю! І зрозумівши оттой великий і непохитний характер, який визначає ся у Ваших діланнях, зрозумівши отту велику силу волі і надії в побіду — ми ставимо Вас в перший ряд великих борців, а як перед таким клоним перед Вами низько свої голови з признанем пошановання і обожання Ваших діл! Батьку! Вір молодим нашим серцям, що Твоя 30-літна праця не піде даремно! Твої труди, Твоє нужденне життє, Твій тяжкий хрест, що тільки носив — Твої накликання не прогомонять дурно! Ми зрозуміли добре Тебе і Твій характер і йдемо слідом Тебе і будемо ділати те, за що Ти тільки терпів... А твоє життє? Гей, батьку! Прости рутенцям, бо вони не знали, що робили! — Хай в сей день забудеть ся все! — А ми, не могучи прибути лично, прилучаємось до Вашого ювілея — кличемо з повної груди: Слава і ще раз слава Михайлови Павликови, слава борцеві за наші права! — Від української молодіжи учительського семинара в Чернівцях (28 підписів),

КІЦМАНЬ (Телеграма). Неситий не скує душі живої і слова живого. — Кіцманська „Січ“.

ЛУЖАНИ (Телеграма). Честь рукам, що молотом важким в твердій скалі кували правді путь! Честь головам, котрих проміня світла в зловіщій темряві пливуть, і серцям честь, що в себе терн вбивають, щоб другим

нектар щастя дать, сами полин співають. — Віра Лебедова.

ЛУЖАНИ (Телеграма). Слава тому, що правді шлях мостив! — Малицька, Бабюк, Іляк, Бережан Балицький, Трусевич.

ЛУЖАНИ, с. ШИПИНЦІ. (Телеграма). Батьку! через трицять літ будив ти сплячих, обдурених. За те Тебе ковано, кривджено Обдурені просвітились: Твоє слово — є їх словом, твої рани — є їх ранами! Вони клоняться Тобі до стіп і дякують, надіючись, що незабаром: „Будем, брате, з багрянниць онучі дроти; кропилами будем, брате, нову хату вимітати!“ — Осип і Теодора Безпалки.

МАМАЇВЦІ - РЕВНА (Телеграма). „Січ“ в Ревній. Щирий привіт шлемо Тобі, славний мужу, що не жалуєш труда для второвання шляху правди. — Івасюк, Панчук, Синчук.

РАРАНЧЕ (Адреса). Високоповажані Добродію і Дорогі нам Ювіляте! Прихильники Ваших ідей, невтомимої праці і борби за свободу і добробут українського народу шлють Вам низенький поклін і щирий привіт. Честь і слава Вам, великий наш земляче і заслужений Робітнику на дорозі українського поступу! Живучи на Буковині, як одній частині широкої України - Неньки, ми духом сьвяткуємо сьогоднішнє сьвято з всею галицькою Україною. Хай дасть Вам Біг, Високоповажаний Ювіляте, ще довгі літа прожить між нами і поміч дальше так щиро трудитись на ниві народній. Гаразд! — Іван Ярошинський, Марія Ярошинська, Емануїл Ярошинський, Амалія Шварц, Мих. Мазур, Ів. Бурдейний, А. Головацький, Ольга Жураківська — учительство в Раранчу. — Василь Гавриш, Тріфон Лупул, Василь Романчук, Іван Гавриш, Василь Бойко, Григорій Бурдинюк, Григорій Сорочан, Іван Бойко, Танаско Глиньчук, Назарій Хрещевський, Тодер Кошман, Іван Гуменний, Діонізій Гуменний, Олекса Кашуль, Танасій Неборак, Олекса Гавриш, Грігорій Красовський Ів., Іордатій Кошман, Філіп Кернадз, Іван Тодорюк, Іван

Безпоясний, Василь Гавриш, Параскева Сорочан, Александер Тулик, Анна Василенчук, Захарій Бѣтемійчук, Олена Вапнярюк, Дмитро Миронюк голова читальні, Марина Миронюк, Василина Романьчук, Іван Родич склепарь, Василь Макаренко, Ксенька Макаренко, Іван Мельничук, Танаско Гуменюк, Михайло Дудлярик, Теодор Гарасим, Фрозина Бойко, Григорій Сандуляк, Марія Кушнірюк, Юрко Андроник — селяне з Раранча.

Дай Вам Боже здоровля за Ваш труд, тай працю для нас Русинів. Щоб Ви Всечестний Пане прожили ще много літ, та тішили ся розвитком нашого січового руху. Многих літ Вам ми всі бажаєм. З поклоном! Гарзд! — За молодь „Січову“: Дмитро Смук тимч. кошовий, Петро Дутка писарь, Василь Тодорюк, Олена Гавриш, Домка Родич.

РУС-МОЛДАВИЦЯ (Телеграма). Не можемо участь узяти через віддаленє, тому прошу: прийміть від нас найширші желаня — многая літа Михайлови Павликови товариство „Січ“ Рус-Молдавиця.

СЕЛЕТИН (Телеграма). Високоповажаному Михайлови Павликови, неустрашимому борцеві за поступ і волю Руси-України: Слава! — Михайло Булка, Рудольф Фрігінгер, буковинські учителі.

УСТЕРІКИ з над Черемоша, Буковина (Телеграма). Честь і слава Тобі, каменярю! Ти боровсь і бореш без унину. Ти кровавим трудом часть скали поклав під вольную неньку Русь-Україну. — Учителі: Антін Мандарик, Илия Шевчук, Юрій Найковський, Севастиян Баошескул, Теофіль Гнідий, Илия рицар де Туентул Панові, Петро Галицький, Дьордій Нафлієвич, Іван Грамадзора, Іван Рибчинський, Стефан Глевчук, Миколай Ковач Лазар, . . . Яків Глуханюк, Іван Дутчак Коссовий, Василь Даскалюк парох.

ВАШКІВЦІ (Телеграма). Многозаслуженому ювелєтові засилаю щирий привіт і кличу з цілої груди: „Жийте на славу України, многая літа!“ — Никорович.

ВАШКІВЦІ (Телеграма). Невтомному борцеві за волю робучого люду, піонеру поступу на українській ниві щиро-сердечний привіт в день 30-літнього ювілея його суспільної і літературної діяльності засилає редакція „Проміня“.

ВАШКІВЦІ (Телеграма). Збори Станівської філії „Руської Школи“ і „Руської Бесіди“, як також і філія „Руської Школи“ в Вижниці поздоровляють сердечно заслуженого для всіх. За збори: нотар Стрийський, інспектор Ісупескул, надучитель Данчул, Краєвський, інспектор Попович, Осип Маковей, інспектор Стратичук, Лучинська, Ченспох, інспектор Никорович, почтмайстер Никорович, Микитович Клим, Герасимович Гринь, Чинович, Грицишин.

ЖУРИН (Телеграма). Честь і слава неструдженому ювілятові. — Дмитро Макогон, учитель.

Б) Україна Галицька.

АНТОНІВ (повіт Чортків. Адреса). Честь і слава Тобі, Великомученику народа, Ти синоніме героїзма і самовідречення! Честь, Борцю долі і волі народної, за яку Ви, Високоповажаний Ювіляте, так довго, невтомимо через 30 літ своєї важкої а тихої праці і страждання — бороли ся завзято з ворогами рідні, з Ляхом і Москалем, позабутий своїми і всіма! Тож в дни коли всі бажають і бажають Тобі, — ми хочем, щоб нинішній день став новою ерою в нашому життю, основанім на братерстві, згоді, єдності і добрі всіх людей, в якій нема ні слез, ні нужди, ні ложи! Хай голос свободи і волі залунає по всій Україні, від Карпат по Кавказ, най здійснять ся Твої вселюдські ідеї, за віщо Ти так довго боровся, поки ми Тебе зрозуміли. Се, що для нас самих дорогим одиноким бажанням, най сповнить ся. Сього і більш нічого

не бажаємо. Іван Калилович учитель, Іоаннъ Горожанський голова „Просьвіти“, Михайл Василичук, Іван Ревачковський, Анна Калинович, Николай Коцюк, Василь Берик, Микола Берик, Зофія Берик, Питро Бирик, Василь Шевчук, Максим Шевчук скарбник „Просьвіти“ і „Сокола“, Стефан Левчук секретар „Просьвіти“ і справник „Сокола“, Іван Шевчук, Стефаніна Левчук, Анна Шевчук, Юлія Коцюк, Франц Кобилянський, Ольга Крижанівська учителька.

БЕРЕЖАНИ (Адреса з ручним малюнком цвітів). Батькови Отаманови Михайлу Павликови в день трийцять-літнього ювілея його суспільної й літературної діяльності Українська Бережанська молодіж. — Високоповажаний Ювіляте! До тих бажань, які наспіють на ювілей Вашої трийцять-літньої суспільної та літературної праці, шлемо і ми бажання Вам здоровля та сили до дальшої праці на тім полі, на якому Ви тільки літ служили Свойому народови. Нехай Ваше слово піддержує нас у праці, щоби скоро дійти до мети, щоби скоро піднести в гору стяг: „Вільна, незалежна Україна без хлопа і без пана“ (44 підписи).

БОГОРОДЧАНИ (Телеграма). Честь і слава невтомимому каміняреви на шляху українського поступу! — Гарасимів Антін, Охримович Осип.

БОГОРОДЧАНИ (Телеграма). Поздоровляємо Вас, батьку, в день трийцять-літньої літературної діяльності. Прийми узбирану ленту, яко знак щирости, пять корон. Стефан Твердохліб, Іван Басараб.

БОГОРОДЧАНИ (Телеграма). Честь і слава борцеві за правду, волю, свободу. — Остап і Маруся Веселовські.

БОРКИ ВЕЛИКІ (Телеграма). Славному борцеві за поступ і волю українського народа честь і слава: — За Виділ Романівського „Сокола“ : Цебровський, Кучер, Теслюк.

БОРЩІВ (Телеграма). В день ювілея трийцять-літньої громадянської діяльності шановного Михайла Павли-

ка спішимо і ми вшанувати його довголітний труд і працю, положені на політичне і суспільне освідмленє українського народа в Галичині і засилаємо високоповажаному ювілятови сердечний привіт. — Дорундяк, Калитовський.

ЧОРТКІВ (Лист). Достойний Ювіляте! Глибоко зворушує мене Твій Ювілей. Живо стоять мені перед очима ті ясні хвилі, коли під Твоєю умілою рукою заправляв єм ся до публичного житя, коли перенятий подивом і пошаною для невсимущої Твоєї праці намагав єм ся йти Твоїми сльїдами. З тихого вузького кута моєї праці в великий день Твого Ювілея серцем шлю Тобі Достойний Пане Товаришу горячий привіт. — Чортків 18/XI 1904. Др. Михайло Новаковский.

ДЕЛЯТИН. (Телеграма). Слава борцєви за правду і волю. Никола і Клявдия Лагодинські.

ДЕРЕНІВКА (Телеграма). Найщирійшому каменярови на дорозі поступу в день єго ювілею передайте сердечний привіт. — Др. Голубович.

ГОРОДЕНКА (Телеграма). Щирому труженикови народному шлю свій привіт. — Др. Окуневський.

ГОРОДОК (23. XI. 1904). Достойний Пане! Коли прогомніли сальви офіціальних парад, я висуваюсь з „одра болізни“ і шлю Вам сердечний — дуже сердечний привіт, маленьке словечко до ювілею. Я вдячна Вам душею як горожанка і патриотка за Ваш великий труд, Великий Труженнику! Я вдячна Вам серцем за Ваше гарне і ніжне письмо, котре Ви колись вислали до Давос нещасливій матери-заточниці. Жийтеж довго і гарно! бо лише таким гарним людям належить ся жити. Жийте і сійте нам світ сонця Великої Правди. В щирій приязни стискаю Вашу руку Леся Озаркевич.

ГУЦУЛЬЩИНА (20. XI.) Наш дорогий Таточку! Учулиси й ми, забуті та всіми погорджені Гуцулки, що Ви наш йисний Паночку ціле своє жите посвїтили си бороти си за нашу долю. Тому ми довідавши си що тепер сьвяткують Ваш ювілей, хочемо цілому сьвітови показати шьо ми также знаємо усьиновати чоловіка що за

нас ціле своє житє борит си. Тому вінуємо Вам наш Таточку шьистя, здоровля та многих літ, тай просимо Вас абесте си й надалі за нами так уступали си як до тепер. Будьте здорові наш Таточку. Лесиха(,) Штефаніха(,) Маріка(,) Єлена тай Параска.

ГУЦУЛЬЩИНА (Лист.) Високоповажаний Михайло Павлик. В день трийцять-літнього ювілея Вашої політичної діяльності з огляду на нашу суспільність, як кожда людина, котра жиє для якоїсь ідеї і котра поставила собі за ціль працювати тільки для добра загалу, знає оцінити діла великих мужів, так і я осміляюсь, пізнавши Ваші змагання коло освідомлення темних мас народу, ушанувати Вас, яко смілого і відважного борця за хлопску долю, а тим самим і за зміну теперішнього насправедливого устрою цілої суспільности, і пожелати Вам найперше доброго здоровля, а опісля успіхів Вашої праці, щоби Ви могли і на далі так, як до тепер працювати над нашим відродженем. А ми з своєї сторони будемо старати ся піти тими слідами, які Ви на се вказуєте за почином нашого відродителя і незабутнього батька Михайла Петровича Драгоманова. Прийміть батьку сих кілька простих, та за те щирих і з самого серця висказаних слів від Вашого земляка з Гуцульщини. — Гуцул.

ЄЗУПІЛЬ (Телеграма). Товариство „Січ“ в Єзуполи шле свій щирий привіт ювілятови М. Павликови за его щирю і непобориму працю на поли народнім.

КАЛУШ (Телеграма). Клонимо голову перед невтомимим борцем за волю і поступ. — Левицький, Стефанович.

КАМЕНОБРІД Бродськ. пов. Лист). Високоповажаний Товаришу! В день великого для нас свята Вашого прийміть, Високоповажаний Товаришу, щирий мій привіт і бажання, щоби Ви ще довго-довго трудилися так, як до тепер, над поліпшенем долі нашого бідного народу. Щоби Ви ще могли побачити плоди своєї невпинної праці над освідомленем нетямущих і піддвигненем понижених. Щоби колись ті освідомлені і піддвигнені прийшли до Вас

із такою щирою подякою як я ось тепер. Бо я перед усім маю Вам завдячити те, що й я в дечім можу прислужитись нашій громаді. А я гордий тим, що можу Вас почислити поміжи моїх перших учителів, бо я певний, що ім'я Ваше буде записане в історії тих часів, що ми їх переживаємо, яко представитель невпинної та чесної та повної пожертвованя борні покривджених і пригноблених супроти неправди й визиску. Я певний, що Ваша особа буде ставляна нашим нащадкам за взір характерности та посвяти личних інтересів для загального добра. Нехай же й се моє слово причинить ся Вам до розради на Вашій тернистій дорозі. — Лесь Мартович.

КАМІНКА СТРУМИЛОВА (Телеграма). Високоповажаному Ювілятові: многая літа! „Будеш, батьку, панувати, поки живуть люде; поки сонце з неба с'яє, тебе не забудуть“. — Др. Яців, Секеля, Веретельник.

КОЛОМІЯ (Вписано в дарунок). Високоповажаному Михайлови Павликові, невтомимому борцеві за народну свободу, щирому заступникові поневоленого жіноцтва і талановитому письменникові в день святкування тридцятьлітнього ювілею його суспільної і літературної праці шле щирий поклін і привіт та бажання многих літ Гурток українських дівчат з Коломиї. — Зофія Винницька, Надя Микитківна, Марійка Колцуняк, Марія Бачинська, Евдокія Калитовська, М. Гердлічківна, Ірена Чубатівна, Анна Григорцівна, Ольга Гамораківна, Наталка Біберович, Стефа Витвицька, Хоминська Яруся, Марія Туряньська, Франьцішка Хопівна.

КОЛОМІЯ (Лист). „Будеш батьку панувати, поки живуть люде, поки сонце з неба с'яє, Тебе не забудуть“. Не забудуть Тебе славний Ювіляте! Не забудуть в кождім разі Твої ученики, істовідники Твоїх ідей. А коли нині складають вони Тобі пошану як діти батькови, то колись, в обновленій, вольній по Твоїм ідеям Україні, з вольним народом також як одному з найбільших народних героїв. — Василь Дяків.

КОЛОМИЯ (Написано на портреті Ювілята). Славному борцеві за волю і освіту Руси України. Молодіж школи промислової.

КОЛОМИЯ (Адреса, з малюнком купним . Дорогий Батьку і Провіднику Михайле! Товариство „Народних Спілок“ в Коломійі поздоровляє Тебе отсе в день ювілею Твоїї трийцятьлітної праці над просвітою русько-українського селянства. Твою провідною думкою було, що робітний нарід повинен передовсім сам над собою працювати і своїми силами старати ся о своє добро, а наше товариство іде власне сею дорогою і старає ся о се, щоби русько-українське селянство, що гуртує ся в „Народних Спілках“ доходило до правдивої, нефалшованої просвіти. А хоча приходить ся нам бороти з тисячними перешкодами, то взір, який дав нам Ти, Батьку, своєю витревалістю та характерністю додає нам охоти і завзяття.

Жийже, Батьку, як найдовше і нехай кріпить Тебе в дальшій праці се пересвідченє, що робітний нарід уміє оцінити Твої великі заслуги коло єго добра і з дороги правдивого поступу не дасть ся звести вже нікому. Від Центр. Виділу тов. „Народних Спілок“ в Коломійі. Павло Лаврук, заступник голови, Петро Годованець, секретар.

КОЛОМИЯ (Адреса з ручним обмальованєм у народньому стилі). Свому заслуженому основателеви Михайлови Павликови, батькови радикальної партії — шле щире поздоровленє та признає за довголітну працю над освідомленєм русько-українського робітного народа радикальне товариство політичне „Народна Воля“ в Коломійі. За виділ: Др. Кирило Трильовский голова, Іван Ткачук секретар.

КОЛОМИЯ (Адреса, з ручним малюнком народних вишивань довкола). Високоповажаному і Дорогому свому Батькови шле в день 30-літнього громадянської праці щирий привіт і прирікає працювати завзято для Єго ідеалів русько-українська радикальна молодіж з Коломійі. 20. листопада 1904.

КОЛОМИЯ (Телеграма). Слава борцevi за радикальну iдею! — Радикали гiмназиясти з Коломиї.

КОЛОМИЯ (Телеграма). Борцevi бiдакiв многих лiт желяють радикалки з Коломиї.

КОЛОМИЯ (Телеграма). Речникови Драгоманова, за его ревну та невтомиму 30-лiтню працю над промоценом шляху для поступу i культури шлемо сердечний привiт i бажання дожити сповнення своїх iдей. — Хведiр Вовк, Иван Раковський, Олекса Печерський, Анатоль Лепкий, Осип Чубатий, Андрiй Гошовський, Осип Гордiйчук.

КОМАРНО (Телеграма). Шлем щирий привiт народному труженникови. Честь i слава Вам! — Комарнянські мiщане.

КОСiВ-МОНАСТИРСКО. I ми з Твого рiдного Монастирска, Дорогий Ювiляте, прилучаємо ся до нинiшнього свята i кличемо: Честь i слава великому робiтникови на нарiднiй нивi, борцevi за просвiту, поступ, правду i волю! — Члени читальнi i „Сiчи“ Монастирска.

КУТИ (Телеграма). Борцevi за правду i волю шле в день его ювiлею глибокий поклiн „Народна Спiлка“ в Кутах.

КУТИ (Телеграма). Хрустальний щирости в роботi для поневоленого народа шлемо низкий поклiн. — Попель, др. Кулик, Моровик, Гулейчук, Слюзар.

ЛЬВiВ (Адреса з ручним малюнком: Високо на скалi Генiй України, в подобi дiвчини, в однiй руцi зняв у гору свiтло, у другiй держить галузку мира; внизу, пiд скалою, серед поля, народний дiяч, а позад него товпи робiтників i селян, iдуть у гори; iзза скали сходить зоря).

У Львовi 20. падолиста 1904. Привiт Товариства „Академiчна Громада“. Високоповажаному Добродiєви Михайлови Павликови в день ювiлея его 30-лiтньої дiяльностi. Високоповажаний Ювiляте! Тобi, — що був esi серед української суспiльностi одним з перших каменярiв загально-людського поступу i одним з найзавзятiйших бор-

ців за ідеал свободи і добробуту для всіх, що непохитно ішов єси раз вибраною дорогою, не вважаючи на ніякі переслідування, що своєю працею в значній мірі причинив ся єси до поступу української нації, — Товариство „Академічна Громада“ — яко репрезентант усеї української молодіжи львівського університета — складає в день 30-літя Твоєї діяльності подяку за Твою дотеперішню працю і як найщирійші бажання на будуче. — Виділ товариства „Академічна Громада“. Іван Яримович голова, Остап Навроцький містоголова, Володимир Електорович секретар.

ЛЬВІВ (Телеграма). Cichemu, niestrudzonemu siewcy myśli społecznej cześć i pozdrowienie! — Henryk Bieleisen.

Львів (Письмо від товариства „Дністер“) 26. падолиста 1904. З нагоди ювілею 30-лѣтної працѣ и дѣяльности Вашої рѣшило наше Товариство причинити ся до збираного народного дару квотою 100 коронѣ, и сю квоту пересилаємъ вѣ приложѣ готѣвкою зѣ желаніями для Вашої Достойної особи. Заразомъ маємо честь пояснити, що найближше засѣданє нашої Дирекції вѣдѣ хвилѣ одержання запросинѣ комітету ювілейного вѣдбуло ся вже по ювілейнѣмъ обходѣ. Зѣ поважанємъ (печатка:) „Товариство взаимного кредиту „Днѣстеръ“ стоваришенє зар. зѣ обмеженою порукою“. Підписи нечиткі.

ЛЬВІВ (Телеграма). Czcigodnemu Jubilatowi najserdeczniejsze życzenia zasyła Aleksander Hirschberg.

Львів (Письмо) 20. падолиста 1904. Високоповажаний Добродію! З нагоди ювілею Вашої літературної діяльності прошу прийняти і від мене сердечний привіт і щирі желання, щоби при кріпких силах довгі єще літа могли Ви, Добродію, з питомою совістністю трудити ся на поли культурнім для добра Руси-України. — З глибоким поважанєм Сидір Громницький.

Львів (Телеграма). Слава і честь Високодостойному Ювилятови, одному з найбільших труженників на нинішній народній. — „Кружок українських дівчат“.

ЛЬВІВ (Телеграма). Ювілятови, борцevi за народню волю і поступ — шлють привіт і грімке: слава! робітники фабрики керамічної Левинського.

ЛЬВІВ (Письмо). Високоповажані Добродію! Наукове товариство ім. Шевченка пересилає Вам з нагоди Вашого ювілею щирі поздоровлення і бажання як найкращих успіхів у задуманих Вами наукових і літературних працях. — За Виділ Наукового Товариства ім. Шевченка: Кирило Студинський заступник голови, Др. Гр. Гарматій член Виділу.

ЛЬВІВ (Лист). Високоповажаний Пане Товаришу! Фільольогічна секція Наукового Товариства імени Шевченка прилучається до ювілейного обходу Вашої 30-літної літературної діяльності, і шануючи в Вас одного з перших піонерів поступового та народолюбного напрямку в Галичині, неустрашеного і незломного борця за народні права, щільного робітника коло освідомлення народної маси та разом із тим свого товариша на полі наукової роботи в Науковім Товаристві імени Шевченка, бажає Вам здоров'я і сил до дальшої праці на хосен дорогої всім нам науки і на пожиток та славу нашого народу — За фільольогічну секцію Наук. Тов. ім Шевченка Іван Франко, директор.

ЛЬВІВ (Адреса). Достойний Ювіляте! Загальні збори товариства українських студентів політехніки Основа з дня 13. X. 1904. іменували Тебе Достойний Ювіляте почесним Членом. Прийми Достойний Ювіляте привіт щирий та сердечний, як щира та сердечна була Твоя трицятьлітна праця. Витаєм Тебе в хвилі, коли дикий, сліпий та розбурханий шовінізм національний шаліє по цілій нашій країні. Витаємо Тебе, одного з тих камінярів, що довгою працею довів до того, що в сій хвилі стає не одиниця а ряди таких, що зірвали зі старим ретроградним рутенством та йдуть тим новим шляхом, який почав боротьбу в ім'я поступу, науки, справедливості та красшої долі широких робучих мас. Това-

риство „Основа“ слухачів політехніки у Львові. Ярослав Ганкевич голова, Бурбец Бронислав писар і ще 41 підпис.

ЛЬВІВ (Коресп.) 21. XI. 1904. Всего добра. Кость Паньковский.

ЛЬВІВ (Адреса). Високоповажаний Ювіляте! Товариство „Руска Бесіда у Львові“ засилає Тобі, Достойний Ювіляте, в 30-ті роковини Твоєї суспільної і літературної діяльності сердечний привіт! Користаючи з сеї нагоди висказує Тобі „Руска Бесіда“ запевнене, що почитає в Тобі чоловіка і громадянина, котрий бажаючи для мільйонів світла, правди і хліба, боровсь не тільки з ворогами народу, але і з своїми, завдаючи одним і другим і відбираючи від них тяжкі удари, що полишили по собі близни, — найкрасче свідощтво Твоєї праці! — Честь Тобі за те! З тими близнами стоїш Ти нині чистий, ясний як хрусталь та з вдоволенєм приглядаєш ся як далші і близші, могутні і слабі вороги Твоїх ідей самі старають ся обезпечити права і заспокоїти потреби найнищих суспільних верств, значить здійснити одинокє Твоє бажанє. Нехай жеж воно як найскорше здійснить ся, а Ти, Достойний Ювіляте, абись дожив в кріпкєм здоровлю тої хвилі, сего жєлає Тобі „Руска Бесіда“ у Львові, дня 20. падолиста 1904. — В. Шухевич, голова товариства, Іл. Чапельський секретар.

ЛЬВІВ (Письмо). Многоуважаемый Ювилат; Свобода личности — общества — народа — человечества — терпимость по отношению к обоснованным и искренним мнѣніям противника — всеобщее просвѣщеніе мас в духѣ истинной науки — правово-гражданское — экономическое благосостояніе простого народа: „очеловѣченіе“ его — братское единеніе людей в общечеловѣческом культурном трудѣ — вот тѣ возвышенные кличи, которые всегда объединяли и должны объединять прогрессистов-эволюціонистов всѣх отдѣльных кружков, партій, народов, стран. Ты, многоуважаемый Ювилат, принадлежал в Галицкой Руси к одним из первых глашатаев этих вѣчных, попираемых и гонимых „власть предрержащими“ истин.

На вид — бѣден, Ты всегда был богаче Твоих соотечественников — дух; тѣлом хил и немощен — Ты был мощнѣе и крѣпче всѣх Твоих противников ! Прими же в нынѣшній день мои сердечныя желанія: дождаться побѣды начал общечеловѣческаго прогресса. — Львов, 20. XI. 1904. Иларіон Святицькій.

ЛЬВІВ (Телеграма). Одного з перших борців за долю-щастя працюючого люду України Австрійської щиро витають представники партії пролетаріату України Російської. Комітет Революційної Української Партії.

ЛЬВІВ (Адреса). Високоповажаний Добродію! Трийцять лїт минає від тої хвилі, як Ви вперве виступили на арену публичного житя, спершу як повістяр-поет, опісля як публіцист і діяч суспільно-політичний. Трийцять-лїтний ювілей Вашої діяльності громадянської обходять Ваші найблизші товариші і прихильники. Позвольтеж, Високоповажаний Добродію, в сю торжественну для Вас хвилю сказати кілька слів і нам. Нам, — що не числимо ся до Ваших товаришів партійних; слів кілька признання за се, що Ви вчинили для розвою мисли суспільної серед нашої суспільности, та кілька слів наших найсердечнїйших бажань, щоби Ви в крїпкїм здоровлю могли еще довго сили свої віддавати тїй літературній праці, яку Ви собі тепер поклали завданєм свого дальшого житя! Ми не забудемо ніколи, що тоді, як Ви вперве на Україні австрійській, серед нашої суспільности української стали голосити ідею, що добро робучих мас — се найвисшій закон для суспільного діла, коли Ви в перве стали голосити ідею соціялізму, Ви були одинокий і самотний з невеличкою громадкою товаришів, що швидко й ті — оден по другим покидали Ваш остракізмом діткнутий табор. Той жар ідей, який Ви тоді розпалили, „...в непривичних то гнїв то жаль болючий, то нехїть, то спротивленє будив; та жар горів...“ Ви не лякались ні арештів, ні шупасів австрійського уряду; Ви не лякались анатеми раболїпної суспільности української. Емігрант в своїм ріднім краю Ви вірно служили своїм ідеалам молодечим. І за се Вам від нас поклон! Ми знаємо, Високоповажаний Добродію, що Ви не

в одному не поділяєте провідних думок соціальної демократії. Та ми — в сей 30-літний ювілей Ваш — передовсім мусимо з вдячністю пригадати собі, як Ваша праця і терпіння Ваші, покладені Вами перед літами, серед тяжких часів, на жертвеннику суспільної праці, влегчили роботу всім нам, що під прапором соціальної демократії боремось за кращу будучність працюючої людськості. — У Львові, 20. падолиста 1904 р. За „Комітет Екзекутивний українсько-руської соціально-демократичної партії у Львові“ Іван Возняк голова, Микола Ганкевич писар.

ЛЬВІВ (Лист). Високоповажані Добродію! Шануючи Вашу совістну наукову і літературну працю, пересилаю Вам з нагоди Вашого ювілею сердечний привіт і щирі желання кріпкого здоров'я так дуже потрібного до викінчення початих Вами праць. А за ними нехай би йшов цілий ряд, чим раз то нових студій, бо вірю, що хто виріс в тяжкій труді, серед неудач і глумів, сей не кине ніколи пера і до останної хвилі життя буде тямити на на обов'язок, який вкладає на кожного з нас віра в будучину дорогої нам рідної землі і сердечного нашого народа! — Прийміть слова глибокого поважання від Кирила Студинського. 20. XI. 1904 р.

ЛЬВІВ (Адреса). Високоповажаний Добродію! Коли от-се минає трийцять років Вашої важкої громадянської праці на полі поступу і культури нашого народу, яку Ви сповняли з самопожертвоуванем не зважаючи ні на вигоди а тим менше на признане і славу, приходить також Виділ Українського драматичного Товариства ім. Котляревського, в яким і Ви свого часу трудили ся, зложити Вам в тім сьвяточнім дні іменем членів сього товариства своє сердечне привитанє. — У Львові дня 20. падолиста 1904. Іляріон Огоновський голова, Іван Боднар секретар.

ОТИНІЯ (Телєграма). Борцєви за поступ і волю українського народу, неустрашимому діячеви на поли радикалізму належна слава, честь і пошана. — Адольф Глинянський, Олена, Ліза і Анна Хромовські, Василь Лукаш.

ПЕРЕМИШЛЬ. 23. XI. 1904. Високоповажаний Добродію! Сими днями їздив я в справах театру до Берна та жалко стало, коли вернувши став читати про Ваше сьвято, на котрім мене не було. Хоч пізно, прийміть Добродію з тої okazji і від мене щирий привіт та желаня, щобиște ще довгий час могли працювати для людства сповитого українською душею, але з тим додатком, щоби не так гірко-гіренько як до тепер. — Здорові були. Михайло Губчак.

ПЕРЕВОЗЕЦЬ (Калуськ. пов. Адреса). Привіт. Високоповажаному Другови — народному діячеві Михайлови Павликови, посьвятившому ціле жите для праці над добром Руси-України, в день трийцятьлітного ювілея Їго праці члени тов. „Січ“ в Перевізци шлють отсей привіт: Працю Твою й патріотизм Всегда люде шанували, В вічні часи Імя Твоє Будут они споминали. Най жеє Михайло Павлик Многа літа, довгий час, Що трудив ся ціле жите І був щирим все для нас. — Перевозецка Січ в повіті Калускім, п. Войнилів. Іван Чміль кошовий, Онуфрій Вінтонович зас. кош., Петро Голійчук осавул, Василь Чижик писар, Петро Наконечний, Іван Голійчук, Николай Яцушак, Никола Клочаник четарі, Михайло Яцушак касиєр, Михайло Клочаник хоружний, Іван Кульбаньскій, Михайло Андрухів, Федьо Яцушак, Дмитро Прокопів, Михайло Лесів, Дмитро Гринів, Василь Яцушак, Михайло Андрухів, Дмитро Герман, Іван Андрухів, Никола Голійчук, Іван Наконечний, Андрій Гринів, Михайло Богачевскій, Михайло Кульбаньскій, Михайло Вінтонович, Стефан Наконечний, Іван Нишук. — Гаразд! В Перевізци 19. XI. 1904.

ПІД'ЯРКІВ (Бобрецьк. пов. Привіт із малюнком, купним, сходячого сонця). Наш дорогий Батьку Михайле! В день Вашого сьвята, ювілею, радує ся з Вами кожний щирий Русин-Українець. Між привітами, які складають Вам Ваші приятелі, прийміть і від нас, руских хлопів-радикалів нашу щирю вдяку за Вашу працю коло нашої хлопської справи. Ви були нашим провідником доси, будьте і на далше! Знайте, що кинене зерно Вами на

нашу хлопську ниву, видасьть богате жниво. — Від Товариства Читальні „Просьвіти“. Сенько Хоркавий голова.

САМБІР (Дедикация на дарунку книжки „Наша Дума“. Українсько-руські народні пісні, зібрав і для хору уложив Філярет Колесса). Славному Борцеві за права поневоленого люду й за свободу думки. Добр. Михайлу Павликови при нагоді Його 30-літнього ювілею літературної і суспільної діяльності в доказ глибокої почеси подає автор.

САМБІР (Телеграма). Горячий привіт славному ювілятові, борцеві за волю пересилає українська молодіж Самбірської гімназії.

САМБІР (Телеграма). Честь і слава невтомимому каменяреви! — Українська молодіж учительської семінарії.

СНЯТИН (Телеграма). Мученикови за ідею, що пробиває нове свіже русло струям житя суспільного, шлють єго приклонники та почитателі щирий привіт, желання кріпкого здоров'я та довгого віка для тяжкого труду на тернистій дорозі борби за права людськості і найменшого брата. „І світ ясний, невечерний тихенько зазасяє“... — Турин, Дутчак, Федорчук, Березовський, Крикливець, Зінкевич, Матеїк, Сандуляк, Якимець.

СНЯТИН (Телеграма). З пошаною хилимо голови перед невсипучою працею ювілята і любовю українського народа. — Ольга Стефаник, Софія і Дарія Данилович.

СОКАЛЬ. 20. падолиста 1904. Високоповажаний Пане! Хотяй не на „модернім“ листку прошу і від мене прийняти найщирші жиченя в день сьвята Вашого ювілею. В гнеті і злиднях, переживаючи горе і терпіня, якими майже кожного „рутенця“ (простіть ми за сей вираз) серце переповнене і кровю накипіле, а особливо мое в сій хвилі найбільше, довідавшись о Вашім ювілейнім сьвяті власне тепер, висказую Вам глибоке поважанє і честь, бо Ваш примір і вказівки, як працювати маємо, щоб в темряві духовій дрімаючого велита нашого пробудити і до відродженя в яснім сьвітлі загальної осьвіти

в ясній світлі загальної освіти єго до чину спонукати присьвічують мені й до тепер. Кілько то вже разів я падав і знов ся зривав від начеркнення перших, (як перші кроки маленької дитини), стрічок до „Народа“ в єго початкових нумерах?!... А нині по літах борби в єще скрутнійших обставинах стою там, де в часі, в котрім згадую. Однак слова, зятявлені з „Народа“: „борба, то жите“ кріплять мя на дусі, а вичитавши о Вашім ювілею і увидівши Ваш портрет в „Проміни“ з підписом власноручним, почув я якусь відряду і пільгу на серци в моім дуже на тепер прикрім положеню і припімнувши слова „борба, то жите“ подумав, щоби Вам також погратулювати і пригадаться Вашій памяти в сій урочистій хвилі, коли то Вам значнійші і більше тямучі почитателі будуть висказувати свої жиченя. Най і моя смирна думка, як та цвітотчка, котрій бракує обильних лучів сонячних, причинить ся до звеличання Вашого ювілею, чого Вам з душі серця в сій торжественній хвили жичить псевдонім з „Народа“ — Михайлишин.

СТАНІСЛАВІВ (Телеграма). Михайлови Павликови в день трицятилітнього ювілею єго суспільної діяльності горячий привіт засилає українсько-руська молодіж зі Станіславівської гімназії.

СТАНІСЛАВІВ 20./XI 1904. (Адреса з малюнком рож, купним). Високо Поважаний Ювіляте Наш! З нагоди Торжества пересилаєм Тобі великий Борцю за правду і волю, з глибини душі грімке „Многая літа“. Переболів Ти злидні, най від тепер засьвітить зірка щастя для Тебе. Щасть Боже дальшій невпинній праці на ниві народній для добра Руси-України. Честь і слава Тобі во віки. Ми духом тут з Вами. — Щасний Творовский, Едвард Білинський, Федір Величко, Józefa Tworowska, Теодор Левіцький.

СТАНІСЛАВІВ (Телеграма). Привіт ювілятови! — За поступовців: Богдан Заклинський.

СТАНІСЛАВІВ (Телеграма). В день іменин і ювілею сердечні желаня пересилають Заклинські.

СТАНІСЛАВІВ (Письмо). На руки Предсідателя Комітету торжественного ювілею в честь Многолюбимого Тов Михайла Павлика, невтомимого Борця за права і свободу поневоленого працюючого люду.

З причини, що голова політичного товариства „Хлопська Рада“ в Станіславові Мартин Королук, хорий, не може сам особисто товариство репрезентувати в торжестві ювілейнім, в его місце висилає товариство яко свого відпоручника тов. Вас. Чубатиньского з Чернієва, котрий в іменицілого політ. товариства „Хлопська Рада“ в Станіславові зложит Дорогому тов. М. Павликови найщирші ювілейні желаня: „Весели ся і радуй ся, Великий Мученнику за народні права і свободу — праця Твоя видає золоті овочі і плоди! Жий нам ще многа літ!“ і признанє: „се з твердих найтвердший каменярь, що перейшов тернисту дорогу, розбив тверду скалу і отворив і промостив дорогу до просьвіти, поступу, свободи і волі і надії до кращої будучности поневоленим синам Руси-України, тяжко працюючим хліборобам... За що тисячні мужицкі груди пересилають Ємунині: Слава! Слава і Слава! — Мартин Королук голова, Петро Когутяк писар, Михайло Кавка, Йосиф Цісельський, Іван Братчук, Филип Примак, Василь Чубатиньський.

СТАНІСЛАВІВСЬКИЙ ПОВІТ (Письмо). На руки Впов. Предсідателя комітету торжественного ювілею Найлюбійшого Тов. Михайла Павлика і непоборимого працюючника за права, свободу поневоленого руско-українського народу. Товариства пожарничі „Січ“ повіту Станіславівського залучають через свого відпоручника тов. Петра Когутяка з Кнігинина Найдорожшому Тов. Мих. Павликови желаня з громким і сердечним окликом: Слава і честь Тобі, незмінний Борче за права і волю працюючого люду! Слава! Слава! Слава! — Мартин Королук, Йосиф Цісельський, Михайло Дебенка, Іван Братчук, Іван Вівчар, Михайло Кудла, Михайло Кавка, Василь Чубатиньський, Іван Умриш, Петро Когутяк.

ПЕРЕМИШЛЬ. (Телеграма). Користаючи з нагоди ювілею трийцят-літної праці нашого батька, заявляємо любов і привязанє. Українська молодіж перемиська. Многая і благая літа!

СТАРЕВА. пов. Мостиський (Лист, у яким поправляємо правопись і інтерпункції *Вид.*). Дорогий наш Працівнику для нашого темного і пониженого хлопского стану! Ти оден лишив ся при нас тяжких бурливих відносин. Ти не лишив нас, як проча наша людина наукова, хотяй не одна вийшла спід хлопської стріхи і пішла манівцями для своєї власної користи, а противно стала ся хлопским противником, як проча нам чужа. А най би була пішла тов дорогов, котров Ти, то був би наш хлопский народ стояв на висшім степені, а Ти бувбись тільки ся не напрацював і натерпів ся від чужих і своїх. Але однаково-ж не зломили Твого сильного духа і переконань, при котрих Ти ся полишив, що найліпше відповідають для хлопської темноти, не так як наші товариші повідскакували до різних кружків. А ти нам жий на многі літа і приєднуй як найбільше робітників для своєї дорогої праці для нашого народа і прийми від нас щиросердечну подяку за Твою неутомиму працю, Ти, наш дорогий учителю, Пане Михайле Павлик. — За Виділ читальні „Просьвіти“ в Стареві, дня 19. листопада 1904. Голова: Микола Буньо.

СУДОВА ВИШНЯ (Телеграма). Тяжка праця дісталась Вам в уділі, але Ви поборили трудности початкової роботи і вона видала плід. Ви сповнили своє післанництво, Ви побідили. Честь Вам, витязю, і слава! Іван і Юліян Івашкови.

ТЕРНОПІЛЬ (Телеграма). Борцєви за волю і поступ честь! — Василь Бутрин, радикал.

ТЕРНОРІЛЬ (Телеграма). Шанібному ювілятови низький поклін шле Стефанія Данилович, гімназиястка.

ТЕРНОПІЛЬ (Телеграма). Першому піонєрови на полі суспільної народної праці складає свій привіт українська социялістична тернопільська молодіж.

ТОВМАЦЬКИЙ ПОВІТ. (Письмо). Жаль нам, що не можемо прибути на днешнє так велике торжество в честь славного Михайла Павлика, котрий посвятив ціле своє житє для рідного народу, котрий працював неустомимо цілих 30 років на ниві літературній, котрий належав до перших каменярів на важкій дорозі українського руського поступу, котрий з меже перших апостолів радикального руху брав живу участь в тяжкій боротьбі з лютими ворогами за свободу і волю руського народу, був з меже перших мучеників за крашшу долю рідного народу, був переслідований лютими ворогами та гнобителями руського народу, ціле своє молодецьке житє і аж до тепер був одним пасмом нужди і недолі мов непереривний ланцюх, був з меже перших пророків крашшої долі рідного народу, був першим будителем з нужди і гнету матеріяльного і духового здвигнення селянства, вказав всім Русинам дорогу до ліпшої будущности — дорогу праці, науки і поступу. Дай Боже, щоби з нинішнім днем всі Русини вступили на тую дорогу. А за тую неустомиму та невсипущу Вашу працю около добра нас селян мужиків складаєм Вам щиросердечну подяку, а на знак преданности та щирої любови к Вам, шлем Вам щире спаси Біг. — В імени Товариства політичного „Народний Поступ“ в Товмацкім повіті, в заступстві Виділ: Іван Бородайкевич голова, Проць Остафійчук заступник, Мирон Терлецький секретар, Михайло Ницак, Дмитро Запоточний, Йосиф Круховський, Гринь Забитовський, Михайло Шкроміда.

ТОВСТЕНЬКЕ (Письмо). Високо Поважаний Пане! В день коли всі приклонники Ваших ідей сьвяткують 30 літний ювілей неустомимої праці — сьвяткуєм і ми разом і складаєм щирю подяку за щирю працю над долею бідного та хлопского народу. Жийте и трудітся ще многая літа для добра Руси-України! — Товстенцьке дня 19 XI 1904. Читальня „Просьвіти“. Николай Власюк голова, Тимофтей Кузисин.

ТОВСТЕНЬКЕ (Гусятин. пов. Лист.) Вис. Поваж. Пане! В доказ, що годимось з Вашими ідеями, шлемо в день Вашого ювілея наш сокільський привіт. Гаразд! — Товариство пожарниче „Сокіл“. Евстахій Голубович голова, В. Власюк справник. 19/XI. 1904.

ТРОСТЯНЕЦЬ (Снятинськ. пов.) Високоповажаний Добродію! Честь і шану складаємо Тобі Великий Мужу в день Твого ювілею — за кривавий але золотий труд, який Ти жертвував для своїх земляків-хлопів, щоб вони прозрівши з віковичної темряви зрозуміли правдиву свободу і людске право. З глибини серця жичимо Тобі mnogих літ житя, щоб Ти ще довго послужив привідником для борців за правду і волю! — За товариство „Січ“ Іван Павлюк, Стефан Єленюк, Дмитро Остафійчук, Федор Федорійчук.

ЗАЛІЩИКИ (Телеграма). Провідникови наших каменярів поклін. — Матуревський, Бараник.

ЗАЛІЩИКИ (Телеграма). Борцєви за поступ і народну волю, основателеви радикальної партії шле щирий привіт в день ювілею молодіж заліщицкого семинаря.

ЗБАРАЖ (Телеграма). Смілому, витревалому і найпереднійшому з перших борців за долю українського робучого люду і за всесвітний ідеал соціялізму честь і слава від зборів нарочно в честь ювілята скликаних. — Яцко Остапчук, Андрій Марцінюк, Андрій Шмігельський, в імени всіх.

В.) Україна Росийська.

ЧЕРНИГІВ (Телеграма). Черниговці, витаючи Михайла Павлика, бажають, щоб сьвітло, яким він тридцять літ боров темноту, запалало ясніше для добра народу, на втіху шановному ювілятові. (10 підписів.)

КАТЕРИНОСЛАВ (Телеграма). Вітаємо шановного ювілянта й складаємо велику подяку за вельми користну політичну, наукову й суспільну діяльність. Хай непохитна праця виявляєть ся довго в користь рідної країни. — Земляки Катеринослава.

КИЇВ (Адреса). Високоповажаному Михайлові Павликові, від української інтелігенції у Києві. Високоповажаний Добродію! Ви вийшли на поле громадської діяльності тоді, як український народ у Галичині і його інтелігенція були в дуже прикрому становищу. Темний, убогий і через те політично-безсилий народ даремно сподівався рятунку з свого культурного й соціально-політичного занепаду: в його не було поступової освіченої інтелігенції. Вільне, розумне і правдиве слово Драгоманова, пролунавши серед того лиха, показало на болючі рани галицьких українців. І на те слово озвались чесні молоді душі і стали ся борцями за свій нарід. Серед тих борців стояли в першій лаві й Ви, Високоповажаний Добродію, і довгі літа розбуркували серед народу свідомість його людських та політичних прав. В тій боротьбі падали на Вас тяжкі удари і від чужих і від своїх, але тим не примусили Вас покинути свій шлях. Вітаємо Вас, Високоповажаний Добродію, в день тридцятилітнього ювілею Вашої праці і дякуємо за ту частку світу і свідомості, яку ви кинули еред темні народні маси. (33 підписи).

КИЇВ. (Адреса, в гарній оправі). Михайлові Павликові від українців з Кієва. Вельмишановний Добродію! Сьогодні минуло три десятки літ Вашої славної і разом тяжкої праці над подвигненням до поступу Українського народу, до того правдивого поступу, який зазначаєть ся прокиданням світлої думки в людей, скасуванням їх релігійних шкідливих казок та забобонів і ступанням на шлях, прямуючий до мети, де сходяться в один ідеали громадського життя й віри. Спільно з Драгомановим Ви потужно, не падаючи духом, не спроневірячись, вели тяжку боротьбу проти темноти,

проти дурисьвітства, яке оплутуючи все суспільство густою сіткою хибного розуміння й своїх користолюбних змагань, будувало на них власну велич, славу і могучість, заводячи в занепад бідуючі маси працюючого люду. Ви весь час Вашої світлої діяльності були тим чие ім'я частійше оголошувалось ворогами, ніж друзями, оголошувалось з ненавістю, з скреготом зубів, з пекельними прокльонами, бо Ви були ворогом того пекла, яке люде утворили людям, на созданній для раю землі.. Ви вважались язвою, бо шкодили змаганням егоїзму і вели думки до правди, свободи й честі, бо Ви домагались вигоїння всіх язв нашого суспільного життя. І ота ворожнеча ворогів правди і добра найкраща з ознак Вашої заслуги перед Україною, перед поступом, перед всею людністю! Вона дала нам право поставити Вас в ряді всіх великих людей, в тому ряді, який починаєть ся Ісусом, і просити Вас прийняти від нас, щирих поклонників Ваших, наше привітання з щирим бажанням довгих літ праці на честь, славу і свободу Українського народу! Слава!! (38 підписів і фотографія 28 із них).

КИЇВ. (Телеграма). Учні вищих середніх шкіл, вітаючи непохитного борця за волю рідного народу, долю сіромах, прохають прийняти ознаку своєї пошани пам'ятку.

КИЇВ. (Лист.) Високоповажаний пане Ювіляте! Од щирого серця вітаю Вас днем ювілею Вашої многотрудної праці на користь нашого народу і вельми бажаю, щоб той промінь свідомости, що Ви заронили в народ, швидче виріс у вічне сонце волі нашої нації. — Ваш Н... Н...

ОДЕССА. (Лист.) Просимо переказати щирому і не-всипущому робітнику на важкій дорозі українського поступу Михайлу Павликові наш щиросердечний привіт і бажання йому здоров'я доброго і віку довгого. — Одеські земляки.

ПОЛТАВА. (Адреса). Високоповажаний Добродію ! В історії народів раз-у-раз бувають такі часи, коли їхнє культурне життя немов трохи застоїться і важка задуха в повітрі починає носитись над ним; але тільки подихнуло свіже повітря животворного поступу, тільки засіяло сонце правди й науки — і задухи не стало, а народ, підбадьорившись, починає жити ще більше широким й глибоким життям і робити підвалину міцну для будівлі життя майбутніх поколінь. І коли здається, що суспільство уже задихається од браку рідної культури і мов сліпе позірає на світ, з'являються єдині, які сміло прокладають дорогу до світу; сильні духовно, міцні одними ідеалами, метою й бажаннями, вони стають дужим гуртком, а самий уже факт існування такого гуртка робить поворот в історії самосвідомості народу.

Ваша політична й громадська діяльність, Високоповажаний Добродію, почалась іменно тоді коли в Галичині інтереси народу були цілком занедбані, інтереси не тільки духовні, але економічні і навіть такого значіння і змісту, що від кривди оціх інтересів народу дуже боліло: він мусив був головно кричати про кривду, але по своїй темноті він тільки мовчав і зтиха проклинав своїх-же родимих опекунів. Юліанський календар, українська мова і книжка, яко народна святость, народні обряди й забобони і т. п. ідеї та справи стояли на чолі культурного громадського життя, а сами культурні верстви суспільства мало турбувалися про те, щоб на рідній мові народу дати йому добрий та користний пожиток для духа. Приватні й особисті інтереси панували в громадському життю і в політиці, а за народну справу сливе ніхто не вважав для себе потрібним прийняти й маленьку неприємність від сфер міродатніх. Навпаки, шкідлива угода — з боку одного, й безпідставне москвофільство — з другого — були головними течіями в громадському життю і свідчили лиш про те, до чого дійшла деморалізація культурних верств Галичини. Цілком

зрозуміло, що при таких обставинах щиронародні інтереси і національні потреби були майже зовсім забуті.

І от на Вашу долю, Високоповажаний Добродію, випало дуже важке, але й дуже славне завдання — показати світ правди й науки перед селянами і зворушити болото громадського життя серед більш культурних верств суспільства. В купі з Драгомановим і Франком Ви показали Галичинам новий ідеал, нову мету і перспективу, як певно працювати на користь народу. Видаючи*) в на кінці 70-х рр. „Громадський Друг“, „Дзвін“, „Молот“, а з початку 90-х рр. „Народ“, „Хлібороб“, „Громадський Голос“, організуючи в Галичині радикальну політичну партію, в своїх новеллах зачіпаючи сфери міродатні і життя народа, Ви чудово простували до виконання своїх ідеалів і мети і бажань. Завдяки колоссальній ерудиції Драгоманова і Вашій в купі з Франком праці невтомній швидко стали ширити ся серед суспільства ідеї поступу і волі і науки й просвіти, а голос таких радикальних часописей, як славновідомий „Народ“ пролунав і у нас на Україні і мав великий вплив серед суспільства. Можна сказати, що через „Народ“ Україна й Галичина вперше стали стисло єднатись, як рідні країни й частини одного народа.

Велика любов до народу, глибоке розуміння потреб національних, суцільність праці, коли не розминають ся слово і діло, були тому причиною, що радикали полишать великий слід в історії української самосвідомости, зворухнувши суспільство і давши нові ідеї і добру підвалину для життя на далі. Завдяки праці радикалів іменно таких, які подібно Вам ведуть до кінця життя боротьбу за свої ідеали, суспільство стало оживати і ми тепер бачимо такі явища національного життя, які дають певність думати, що розвій українського народу на полі політичному, економічному, соціальному й культурному тепер цілком забезпечений. Такі факти, як раді-

*) Тут поправлено нами кілька хибних дат. — Вид.

кальні думки й поступовання галицьких політиків, успіх в політиці й громадському життю буковинців, ширення самосвідомости в українців і виступ їх jako української інтелігенції в публичних справах, і соціалістичний напрям в світогляді молоді служить тому порукою, що справа наша не загине.

Вам, Високоповажаний Добродію, Україна особливо мусить дякувати в день Вашого свѣтлого ювілею за популяризацію ідей і світогляду Драгоманова і за написанє біографії*) сього славетного діяча.

Велике-ж Вам спасибі за невтомну Вашу працю на користь української самосвідомости, ширення просвіти серед бідних, темних братів наших — селян. Слава-ж Вам, як щирому Синові України-Руси і великому працювникові на користь рідного народу!!! — Полтавці.

УМАНЬ. (Адреса). Від українців из г. Умани високоповажанному Михайлові Павлику в день трицятилітнього ювілея его суспільної и громадської діяльности. 2/XI 1904. Бажаючи сповнити свій обовязок перед Вами, щирим українським діячем, шануємо Вас, високоповажній добродію, по тридцяти роках Вашої праці. Ви непохитно тримались того правдивого шляху, на якому лиш і можливий всебічний розвиток духового скарбу нашого народу. Опріч того ми, російські українці, повинні бути особливо вдячні Вам за той цілком справедливий Ваш погляд, що галицькі русини в своїй політиці завсїгди повинні оглядатись на своїх братів у Росії. Такий погляд має для нас надзвичайно велику вагу, а для того ми його і підкреслили в день Вашого ювілея, jako особливу Вашу заслугу перед російською Україною. Найкращим бажанням у сей день буде бажання Вам здоров'я та сили ще послужити тому великому ділу, якому Ви віддали вже 30 літ свого життя (9 підписів).

Х. У. (Адреса). Від учнів Н. Н. Агрономичної школи Високоповажанному Михайлові Павлику в день 30-ти

*) Се властиво лише матеріали до повної біографії, котра ще наперед мене. — М. П.

літнього ювілея громадської й суспільної діяльності „Раз добром налите серце в-вік не прохолоне“. З Шевченка. — Коли дійшла до нас радісна звістка про Ваш 30-ти літній ювілей, то й у нас виявилась потреба висловити Вам подяку і наші щирі бажання. Дуже сміливо було-б з нашого боку робити оцінку Вашої громадської та літературної діяльності. Ми несказано були-б раді, коли-б довелося нам хоч прочитати, як сю оцінку зроблять люди, що стоять на чолі українських національних справ. Певна річ, що нас кортить знати про се не з тих джерел, в котрих російська цензура навіть прозору воду робить каламутною. Від себе ми шлемо Високоповажному Ювілярові велику і щиру подяку за те, що він познаємив нас з життям Драгоманова, котрий багато чому навчив нас, але про котрого ми дуже мало знали. Неменьш послужить для розширення світогляда української молоді перекладений Вами висококоштовний твір Вільяма Дрепера: „Історія боротьби між релігією і наукою“. 30-ти літня праця Ваша на користь українському народові викликала в душах молодих синів України, учнів Н. Агрономичної школи щире бажання Вам здоров'я та сил для будучої праці. (21 підпис).

ЗАРІГ, село, Лубенськ. пов. Полт. губ. 1904 р. листопаду 20. Високоповажаний Добродію Михайле Івановичу! Може моє віншование юбилейне и пізно прийде до Вас, алеж бажання Вам всього найкращого, здоров'я и життя і енергії, з котрою Ви так неусипно працювали и працюєте на користь бідного народа — неустанно, хочещя не вперше Вам ще з'явити. Приміть же їх одискренно Вас поважаючої. Давна наша знаємість завязалась ще при життю моєї дружини, с котрою Ви часто листовались, усе на добро, на користь чоловічню. Ювілей хороша річ. Приємно оглянутись на свої кроки, що зроблено доброго для народа і освіти науки. А як-би це юбилей, то можеб Ви не оглядаючись працювали и працювали б—да й тільки; а то тепер будете аналізувати їх, з більшою цікавістю. Се оживотворяє чоловіка — бадє-

рить ёго, дає ёму снагу на нові подвиги піднятись. Спасибі Вам и у мене є Ваші праці, Ваша пам'ять. Дивно, що така міцна зв'язь Ваша з моєю дружиною — духовна и то люде и по смерті не утерпіли и розірвали, а може хто сам и не згіден був, заслужити Вашої ласки. Нігде не упомянули моєї дружини имя, а кореспонденція була обширна ёго з Вами и Драгомановим... Якби поруч стояв Куліш з Вами себ не знизило б Вас — з таким чоловіком разом стояти (2-гу половину листа пропускаємо). Бувайте здорові, дай Бог щоб він продовжив Ваші літа, укрупив Вас на довго, на довго. Щироповажаючи Вас и прихильна як и многи літа — завжди А. Куліш.

Г.) Земляки з чужих сторін.

КРАКІВ. (Адреса.) Високоповажаний Ювіляте! Коли широкі круги суспільности української збирають ся в нинішнім дні, щоб вшанувати Вашу поважну і в наслідки блаженні так обильну працю, — витаємо Вас, Земляче Шановний, всім запалом нашим молодечим і шлемо Вам щирий і глибокий поклін! Довгі літа встояли Ви неустрашимо на становиску сірої, важкої праці; — не оглядаючись на ніякі перешкоди протоптували шлях, вказаний народови великим умом пок. Драгоманова; — бодро боронили мужицьку, отже нашу народну, справу; — а не находячи на жаль нераз ні відповідного признання, — що гірше, — відповідної відплати за незмірний свій труд — Ви найконсеквентнійше голосили слово правдивої, культурної, європейської думки; не даючи заманити себе ніяким компромісом — не відступали Ви ніколи від горячої віри в поступ і розвій українського люду, коли всі його політичні і суспільні прямовання підуть за струєю поважної, широкої науки і вселюдської культури Працювати серед сумних наших обставин так невпинно і бодро, з таким посв'яченєм всіх сил — і фізичних

і душевних, вкладати в се сіре, буденне і не обчислене на пустий ефект діло — тільки віри і любови, — се не значить вже: сповнити обов'язок, — се щось більше! Діяльність Ваша — се карта в історії української культури, українського відродження на полі народної, суспільної праці. Вона приневолює клонити голову перед Вами не лиш найблизших прихильників Ваших, але всіх що шанують знанє, посвяченє і труд. За сю працю Вашу трийцятлітну, за труд правдивий, за посвяченє велике — прийміть від нас, Високоповажаний Ювіляте, глибокий поклін! — „Українська Громада“ в Кракові... дня 20. XI. (н. ст.) 1904. Остап Луцький, Н. Н.

РЯШІВ (Телеграма). Достойному каменяреви Ювілятові засилаємо наш поклін та желаня кріпких сил до дальшої тяжкої праці. — Іменем заточників в Ряшеві: Елеонора Прислоська, Осип Прислоський.

ЖИВЕЦЬ (Адреса). Високоповажаному Михайлови Павликові в день 30-літнього ювілею невтомленої праці на народній ниві приклонюють свої голови родимці. Живець 20. падолиста н. ст. 1904. (11 підписів).

ГРАДЕЦЬ (Письмо) До Хвального Комітета Обходу Ювілея Михайла Павлика у Львові. Позвольте і нам в отсей сьвяточний ювілейний день впести в вінець почитаня для шановного Ювілята кілька слів наших щирих желань, які каже нам висказати почутя правдивої пошани для особи Михайла Павлика.

Отсей ювілей, се сьвято у нас незвичайне і відмінне від інших ювілеїв, які обходжено остатними часами. Як иньші ювілеї були сьвяткованями більше внішнього ефекту, який стрічав ювілятів серед суспільности, то ювілей Михайла Павлика, се ювілей характеру людини, що кинула цілу свою індивідуальність в вир завзятої борби сьвітла з темнотою, пересудів з правдою, ігноранції з пізнанєм, невсишучої праці з сонною апатією.

Трийцять років, в яких довело ся жити і бути діячем Михайлови Павликові, се для нашої суспільности час бурливого житя, час змаганя ся думок і течій. Серед сеї

великої переміни, яка довершила ся, яка як консеквенцію повела за собою острій суд про недостачі самої суспільності, Михайло Павлик був сей чоловік, який все стояв у перших рядах борців, який ніколи не знав, що значить подати ся в зад, якому ніколи не прийшла думка, що його особа наражена на небезпеку, що перемога, хочби хвилева, темних сил суспільності відібеть ся болючо на нім, на цілім його житю. В часі сих трийцяти літ лунали нераз оклики иньших людей голоснійше, як оклики Михайла Павлика. Та поза сими людьми стояв все Михайло Павлик, твердий і непорушний в вірі в усе те, що вважав за правду. Михайло Павлик усе був точкою опори для сих, що колибали ся у борбі. Він стоїть серед нашої суспільності, як великий взорець віри в ідеали. Иньші люди, яким довело ся бути діячами в сьому часі, мають для нас вагу силою того, що зробили; вага Михайла Павлика в тому, що він робив в тій вірі, з якою він робив, в сій посв'яті, з якою він жертвував цілу свою особу тому, що робив. Иньші люди могли ділати на суспільність окликами, словами; Михайло Павлик ділав на ню ділом великої абнегації власної користи. І ся черта його характеру, яка слідна вже в його діяльності в часи 70-х років, яка найкрасше знаменує його роль в історії засновання і розвитку радикальної партії, ставить Михайла Павлика високо понад рівень нашої суспільності і запевнить йому визначне місце в історії нашого розвитку. І тому в ювілейний день клонимо чола перед характером Михайла Павлика як одиниці і людини.

Ювілей — сьвято Михайла Павлика. Та не лише сьвято одиниці. Чуємо се, що українська суспільність сьвяткує ювілеєм Михайла Павлика свій ювідей. Столітя суспільність боролася! Столітя терпіла! Столітя конала в занепаді! Трийцять літ, як почала думати! І тому сих трийцять літ се епоха! Понад пусті спори за обряд, за азбуку, за правопис, за мову, залунали нові, нечувані кличі, що захитали основами старого сьвітогляду. Михайло Павлик і товариші побачили і казали бачити новий сьвіт,

опанований великими законами суспільного розвою, світ боротьби за волю думки, права людини, демократизм, поступ і новий суспільний лад. Сей був початок першої, непорішеної доси боротьби за зміст життя! І в день ювілею Михайла Павлика клонимо чола перед одним з героїв сеї борби! Вона була для героїв тяжка тим, що д вело ся терпіти; та ще тяжша тим, що не довело ся досі бачити повної перемоги.

Час, в якому святкується ювілей Михайла Павлика, се неначе наворот старого, з чим виступили бороти ся Михайло Павлик і товариші. Борба о саму форму життя, затрачене почуття до його живого змісту неначе віджили з новою силою і намагають ся стихійно заляти і затопити усе те, що розвинуло ся за тридцять років праці і зусиль. Та з нагоди сього ювілею мусить зродити ся думка, що се, за що почали вести борбу Михайло Павлик і товариші, не сьміє пропасти, як українська суспільність має йти в перід. Михайло Павлик вчив нас шукати змісту в житю. І ріжними дорогами пішло покоління, до якого говорив Михайло Павлик, шукати сього змісту. Та всім хто дорожить і цінить зміст життя, мусить остати спільною пошана для особи Михайла Павлика, хочби і як їхні дороги розійшли ся від себе.

„Слава се цвіт, що лише на гробах виростає“, говорив Лясаль. І Михайлови Павликови не довело ся ніколи збирати заслужених лаврів, ступати дорогою, прикрашеною цвітами. Та за се довело ся йому знайти в житю се, що знайти може лише чоловік правдивого і твердого характеру: мати у одних людей пошану і приязнь, у других ненависть і ворожнечу. Се мусить дати Михайлови Павликови сьвідомість, що не пропало безслідно його діло, що він не змарнував скарбу свого життя. І ся сьвідомість сього красна від слави і лаврів!

Нехай нам доведеть ся ще довгі роки бачити Михайла Павлика при праці; нехай сі роки будуть красні для нього, як дотеперішній час!! — В Градци д. 16. падолиста 1904. Євген Косевич, Володимир Старосольський.

ГРАДЕЦЬ. (Телеграма). Великому революціонерови української думки шле вирази глибокої пошани товариство „Русь“.

ГРАДЕЦЬ (Телеграма). Поклоном глибокої пошани витаємо Михайла Павлика в радісний день його ювілейного свята — Старосольський, Косевич.

ГРАДЕЦЬ (Із листу). Прошу прийняти мої хоть спізнені, але щирі желання по причині ювілею... Жаль мені дуже, що особисто не могла прилучити ся до учасників сього торжества. З глибоким поважанем: Леоня Терешкевич, студентка філософії.

ЮРГВ (Дорпат, Фінляндия. Телеграма). Wir begrüßen den hochverehrten Jubilar, Lehrer und Kämpfer für das Volk. Viele Jahre hoch! — Dorpats Studenten der Ukraina. По нашому: Витаємо Високошанованого Ювілята, вчителя й борця за народ. — Юрєвські студенти Українці).

МОСКВА 19. ст. ст.) XI. 1904 (Лист). Многоуважаемый Михаил Иванович *). Только на днях из газет узнал я о праздновании юбилея Вашей литературной и общественной деятельности. Позвольте и мнѣ — хотя и поздно — присоединить свой голос к голосам тѣх лиц, которые привѣтствовали Вас и которые давно с сочувствіем слѣдят за Вашей деятельностью. Обстоятельства не позволили мнѣ ближе сойтись с Вами и наши свиданія были очень кратковременны. В тоже время условия жизни далеко отнесли меня от Украины и общественные интересы тѣсно связали с русской жизнью и деятельностью. Но я увѣрен, что работая по мѣрѣ сил и пониманія для достиженія сносных условий общественной жизни в Россіи, этим самым я работаю и на пользу того малорусскаго народа, от котораго происхожу. Почти 14—15 лѣт моей общественной жизни прошло в земской деятельности и тепер кажется мы подходим этим путем к достиженію элементарных человѣческих прав. По крайней

*) В оригіналі, хибно: „Господин Доктор“. — Вид.

мѣрѣ просвѣт видѣн. По достиженіи свободы слова, расширеніи и демократизаціи самоуправленія открывается широкое будущее и національному росту малорусскаго народа, во что я горячо вѣрю и чего очень сильно желаю. Во время споров и разговоров связанных с общественною работою в Россіи — нераз выступал перед нами примѣръ дѣятельности Вашей и друзей Ваших, который показал возможность широкой народной демократической программы и возможность сознательнаго участія народа, того же самаго и на той же ступени культуры, какой живет у нас в Россіи, в политической и общественной жизни. И этот примѣръ был для нас часто дорог. Позвольте мнѣ от всей души пожелать Вам многих лѣтъ дальнѣйшей работы и достижения новых крупных успѣхов в культурной борьбѣ. Я надѣюсь, что скоро и у нас в Россіи условія жизни широко откроют возможность такойже дѣятельности. — Всего лучшаго. Искренно преданный и глубоко уважающій Вас N. N — P. S. Писем Мих. Петр. (Драгоманова) пока не нашел. Как найду — пришлю. Все время был завален работою и не мог пересмотрѣть старую переписку...

ПЕТЕРБУРГ (Телеграма). Сердечно витаємо заслуженого громадського діяча. Петербурська академічна громада.

ПОЛЯ (Істрія, Лист). Високоповажаний Добродію! Щирим серцем витаю Вас з ювілеєм Вашої громадської діяльності і клонюся перед Вашим характером. Помимо тяжких невзгод життя Ви неуклінно стежите до мети, що єі узнали за єдино спасенну і держите чесно і високо прапор, який в Ваші руки зложив бл. п. Михайло Петрович (Драгоманів). — Вашим цілим житєм і Вашою працею Ви показали шлях для борців грядущих поколінь за нашу кращу будучність. — Здоровля Вам желаю і доброго „трєваня“ — як наші Гуцулські земляки кажут, витрєвалости Вам желати не потребує. — Ваш щирий Др. Ярослав Окуневский. Поля 17. XI. 1904.

ПРАГА 15. XI. 1904 (Лист). Високоповажаний Ювіляте! Поздоровляю Вас з днем ювілея Вашої трийцять

літної праці, що поставила собі за ціль, нести світло між тих найменших братів, яким доля судила пропадати в духовій темряві і в бідоті. Як не тяжкі були незгоди для Вас самого задля тої просвітної праці, вони не зломали сили Вашого духа і волі: Ви остались вірним своїм ідеалам. Те пересвідчення як і свідомість сповнених обов'язків до свого народу будуть для Вас в день ювілея не малою одрадою і похвалою. Нехай же доля держить Вас і далше при кріпкій силі духа і при доброму здоров'ю, чого Вам щиро бажаю. — Проф. Пулуй.

ПРАГА (Адреса). Вже зеленіє і своєю розкішною, буйною зеленою радуєть серця надією на багаті жнива тая Ріля, що недавно ще закидана була камінем, заросла ріщем і буряном, задоптана отарами назойливих і злих ворогів. Кожде стебельце на сій, сотками літ запущений Ріли освідомлення робучих мас, що трепечеть тепер від радости, що й на нього прийшла черга любоватись своїм Леготом та втягати в себе ясні, ніким не споганені вічні лучі Сонця, *monumentum aere perennius**) для тих Робітників, що Своїм трудом і потом, Своєю витревалостію і непохитністю, Своїм посвяченням і відреченням себе та своєю горячою вірою в святість зачатого діла і безмежною любовію до сеї позабутої Рілі, довершили сього чуда. В першій ряді сих Робітників йшов і Ти, Достойний Ювіляте; і хоч Тобі між ноги влітали ся змії, хоч ріще і терня дерло Тобі тіло, а остре каміне калічило ноги, Ти своєю незломністю все поборов і цілих трийцять літ не оглянув ся назад. Ми, що Ти нам дороговказом, ми, що Ти промостив нам путь, ми, що маємо вже лиш збережи молоду, розкішну зелень на сій святій Рілі від весняних бур і туч, ми, що нам може судило ся бути щасливими женцями на Ній, кличемо Тобі в день Твого ювілея: Честь Тобі і Слава, неутомимий Робітнику, що душу віддав за святе діло, освідомлення робучих мас! — В Празі, дня 15. листопада 1904. — (17 підписів.)

*) Пам'ятник, тривкий від снігу. — Вид.

ВІДЕНЬ 20/XI. Високоповажаний Добродію! Хоч стою з моїми поглядами політичними і суспільними на відміннім становищі, ціню всяку працю і всякі змагання ідейні, виходячі в добрій вірі а звернені на поправу долі нашого безталанного народу. Тим то висловлюю Вам до Вашого ювілею найщирші бажання а передовсім доброго здоровля, щоби Ви, Вп. Добродію, на тім становищі, яке тепер займаєте в Наук. Тов. ім. Шевченка і в его комісіях могли ще довго трудити ся для его подвигнення і бачити красші успіхи Ваших трудів, як на жаль доси се Вам було суджено... Ол. Барвінський.

ВІДЕНЬ (Телеграма). Serdeczne słowa holdu bojownikowi za wzniosłe hasła wolności zasyla Breiter.

ВІДЕНЬ (Телеграма). Безпощадному поборникови брехні і темноти, сівачеви ідеї поступу, дорогому батькови ювілятови: слава! — Володимир Кушнір.

ВІДЕНЬ (Із листа Василя Левицького до Ювілейного комітету, в котрім він післав свою віршу „Дідусь-каміняр“).

Він (Павлик) хотяй на полі науковім не визначив ся так дуже, але в духовім розвитку нашого житя має велике значіне раз через свою каменярівську, політичну роботу, відтак Він сталостію свого характеру сьвітлив і сьвітить безхарактерним Рутенцям...

Наш Павлик є рідний і вірний син народа; від сього народа одержав Він любов правди, завзятість у борбі за правду, сталість характеру і витривалість в прямуваню до ціли; Він хотяй подоптаний, силою переможений, мовчати буде, а не піддасть ся; Його вороги хоч посьміхують ся з Нього, мусять Його шанувати, а і власні виродники, хотяй старають ся, не знищать його.

ВІДЕНЬ (Телеграма). Довголітному робітникови українського народа на дорозі поступу привіт від соціалістичного товариства „Поступ“.

ВІДЕНЬ (Телеграма). Честь каміняреви українського поступу, що вже 30 літ жертвує свої сили народній справі, котрого провідною зізвздою любов до свого наро-

ду, хоч він сеї любови не робив ніколи монополем для узискання впливу. — За редакцію „*Ruthenische Revue*“ Сембратович.

ВІДЕНЬ (Письмо). Українське академічне товариство „Січ“. Достойний Ювіляте! В трийцяті роковини Вашої діяльності засилаємо Вам сердечний привіт! Вступаючи на ту саму дорогу, на котру вступили Ви в весні Свого життя, щоби з неї на крок не схибити, — розуміємо добре, що праця наша хоть би она як була тяжка, — не може рівнати ся праці покоління, котре йшло перед нами, а серед котрого Ви заняли непослідне місце. Ми знаємо, який був Ваш путь і нагорода за невсипущу працю для нашого бездольного люду. Знаємо, що Ви належите до тих немногих, котрі не мають зерна неправди. за собою. А як Вас у сей торжественний день обгорне жаль, що Ви тільки терпіли і так много кривд дізнали, — то не забудьте ні на хвилю, що ідеї, котрим Ви жертвували Свое життя і Свою любов, живуть і розвиваються в українській молодіжї та захоплюють маси українського народа і що прийде час, коли впаде нинішній невольничий сьвіт, а на його руїнах грімко спомянуть вольні люди тихих апостолів ідеї волї, ідеї соціялізма! — Відень 18. листопада 1904. За товариство „Січ“ Осип Назарук голова, Р. Тустанівський писар.

ВІДЕНЬ (Телеграма). Достойному наслідникови Драгоманова, непохитному борцеві за людську правду і свободу найменьшого брата в знак подяки і признання низеньку чолобитню — в імени українських техніків Попович, Федорович.

ЖЕНЕВА (Адреса). Високоповажаному Михайлови Павликови по поводу ювілея 6го 30-літної діяльності 20/XI. 1904. (Далі йде текст український і російський. Ми даємо тут лише другий, яко повніщий *Вид.*) Глубокоуважаемый Товарищ! Живущіє въ Женевѣ земляки и почитатели Твоей общественной, политической и литературной работы пользуются случаемъ представляемымъ юбилеемъ Твоей 30 лѣтней дѣятельности, чтобы послать

дружний сердечний привітть вмістть съ пожеланіємъ, чтобы Ты еще долгіе годы въ состояніи былъ итти тѣмъ же путемъ, какимъ шель до сихъ поръ. Нижеподписавшіеся члены комитета, выбранного на собраніи 13-го ноября 1904, при участіи представителя „Аграрно-Соціалистической Лиги“, выполняя возложенное на нихъ порученіе, шлють Тебѣ настоящий адрессъ. Прими же его не суровымъ, привѣтливымъ словомъ какъ благодарность за выполненный Тобою досель успѣшный трудъ. — Ф. Волховскій, Ляхоцкій, В. Стучевскій, Ярославъ Федорчукъ.

Genova (Італія, 25. XI. Кореспондентка). ВПоважаний Друже! Дай Вамъ Боже щастя та здоровля! Запізналамъ ся вінчувати Вамъ, але до вчора нічо не зналам. Сердечно поздоровляю. — Сальомія.

СКРЕНТОН (Пенсильванія. Телеграма). Ювилятови шле привіт „Свобода“.

КАНАДА (3 листу.) **Winnipeg 6-th December 1904.** Дорогий Товаришу! Як Ви може уже зауважили, що вибори до парламенту відбували ся у нас в Новембрі, отже час був занятий тими виборами так сильно, що ми й не зауважали коли Ваще сьвято обходжено. Се сталося, на превеликий жаль, мимо нашої волі, а щобъ хоть в часті зло направити, зложили ми понад 30 дол. для Вас, котрі дістанете вскорі. — Ваш щирій К. Генік.

ПРИВІТ ВІД МОЛОДІЇ УКРАЇНИ.*) (З малюнкомъ ручнимъ: фабрики і працюючого перед нею робітника; під сподом цвѣти).

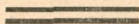
Славний наш проводарю по шляху корисної праці для свого народу і усієї людськості! Ти почувъ серцемъ і болівъ душею за ту непрозору глупу ніч, що запану-

*) Прийшов пізніще, через неможливість переслати або передати в свій час — В. и. д.

вада на нашій рідній, коханій Руси-Україні. Ти трийцять років праці поклав на те, щоб сонце швидче осяйнуло цю лихом та злиднями прибиту, поневолену Вкраїну, та щоби показало усьому світові Вкраїну нову, Вкраїну просвічену, Вкраїну визволену — щирі робітницю на полі будовання нового ясного життя. Спасибі Тобі від нас, представників молодії Вкраїни, спасибі велике за те, що навчав нас, як з користю для вітчизни працювати — спасибі за приклад, а за працю Тобі вся Україна подякує. З Твоєю помічю, з Твоєю порадою підемо в перед до кращої долі, добувати щастя

Щастя роботи на спільному полі,
Праці, науки, знаття,
Щастя нової розумної волі,
Щастя нового життя.

(152 підписи з усього простору Російської України, не виключаючи й Поліся, Холмської Руси, Сіверщини, Чорноморщини й т. и. До того 8 подарків потрібних річей: як шапка (від київської молоді), рушники, угортина й т. и.)

Відповідь Ювілята.

Дорогі Земляки! Мені дійсно не стає слів, аби подякувати Вам гідно за сю велику, зовсім ненадїяну честь, яку Ви робите мені, такою незвичайно численною та всесторонною участю в моїм ювілею, такими горячими привітаннями та великими над міру признаннями для мене... І я ледви чи й міг би відповісти Вам що-небудь, як би не те, що беру се все не до моєї особи, але до тої справи, до тих ідей, яким я, по зможі, служив.

От я й позволю собі сказати Вам де що про те, — щиро, як усігди, — та прошу загоді: вибачте мені, коли вийде не так, як би треба. Огляд власного житя, та ще такого бурного як моє — справа довга і дуже важка, я тут не маю на се найменшої претенсії, тим більше, що-м, на лихо, ще й нездоров.

Основна ідея, котра з'явила ся мені на порозі моєї суспільної свідомости, в світлі соціалізму, під яким я розумів зразу суму людського знання та справедливости на світі, — тота, що наша інтелігенція повинна посвятити всі свої сили на двигнене найспідніщої, найширшої верстви нашого народу — селян-хліборобів, які не лише що держать на своїх хребтах увесь суспільний лад у нас, але й продукують майже всю нашу національну культуру, дуже високу — в порівнянню з простолюдем інших націй, навіть найкультурніших, — культуру, яка виявляє ся наприклад у наших народних піснях. Відповідно до того, я с товаришами накликав інтелігенцію до сеї служби тай старав ся боронити наших селян від усякої кривди та неправди, та просьвічати їх, не ховаючи перед ними нічогосінького з того, до чого дійшов сам, яко просьвічений чоловік — дарма, що приходило ся сіпати глибоко за найдорожше для народу — за єго релігійні переконання тай увесь світогляд, — старав ся зробити наших селян людьми, свідомими своїх людських і національних прав, і здібними не лише взяти колись у свої руки управу нашою країною, але й повести ві гарно, відповідно до всесвітнього поступу.

Кажу ще раз: селян-хліборобів, а не фабричних робітників українських, бо сих остатних і доси дуже мало, тай з них, одні займають ся попри те й хліборобством, і готові задля него в усякий час покинути фабрики, — а другі втратили, в більшій частині, звязь із нашою нацією, а тим самим і здібність і навіть право верховодити нею.

Не значить се зовсім, аби я думав, що нашими робітниками по містах і фабриках не треба займатися.

Навпаки, — треба ними займати ся, тим більше, що чужонаціональні робітники у нас і довкола нас організують ся доволі жваво й ростуть у політичну силу, з якою ми мусимо ся числити ся. Я-ж і сам займав ся пильно справою міських робітників Галичині и в 1877-1887 рр. коли треба було конче допомогти їм до їх соціальної самосвідомости; але, від коли я побачив, що до них прихилило ся вже доволі власних інтелігентів, а до того серед їх проводирів почало зростати почутє більше старо-патріотичне ніж новітнє соціальне, почутє вороже нашим українським інтересам, а далі й явне змаганє до відбудованя давної Польщі, яким неминуче скінчить ся й соціалістичний польський рух — від тоді я став на тім, що українським прихильникам робітників треба взяти ся виключно за організацію власних робітників, не лише яко людей, але й яко членів нашої нації, тямючи, що робітницьких організацій, спільних нам із робітниками чужих націй і заводжених на підвалинах тих держав, під якими животіє наша нація, організацій в головному, економічному, чисто-державних — не досить, а треба нам, як і нашим сусідам, іще й самостійних робітницьких організацій по націям, у тісній залежності від інтересів властивих мас тих націй, — значить, у нас, від селян — коли ми сягаємо думкою дальше фабричних коменів і державних стовпів, коли хочемо, аби робітники наші були живою, а не усохлою галузою нашого національного дерева, і коли й прихильники чужонаціональних робітників хочуть, аби збір організацій робітницьких був, так повісти, цвітучим і родючим садом культурних націй, — із яких і складає ся культурна людськість, — а не масою сентралізованою, одноформною, неплідною культурно і, розуміє ся, навіть не всесвітною, але великодержавною, а для нас то й просто чужонаціональною.

Я, повторяю, думаю, що крайна пора нашим прихильникам самих міських і фабричних робітників узяти ся за їх організацію виключно, і то як найенергічнійше, — бо шкода й одного маху нашого пальця для чужих, ко-

ли гинуть свої, а чужі мають і сил і засобів далеко більше ніж ми, а зовсім не дбають про нас, коли не гірше... Але крайня пора тямити нашим робітникам, що се буде лише мала частина культурної завдачі нашої інтелігенції, бо головна її завдача, — **о р г а н і з а ц і я** **н а ш и х** **х л і б о р о б і в** — головна по-просту тому, що вони чинять найменше 90% усеї нашої людности. Не можемо ми не то бажати, але навіть надіяти ся у сні, аби наша Україна стала колись виключно великомісько-фабричною стороною, аби, значить, її хліборобство пропало. земля-ж українська стала або величезним складом на фабричні товари, або степом задля випасу великопанської худоби. Хліборобство наше, навіть у теперішньому своєму стані, таке культура, та ще й яка, і ми не сьміємо випускати его з рук, коли нам дорога рідна країна та її дальший людський розвій. Порядним з'організуванням его, з заведенем, розуміє ся, по селах усього того міського, що найкористніще людським зносином, людському здоровлю, праці й просвіті, ми забезпечимо з гори гарний розвій нашої нації, далеко ліпше, ніж се можливо по великих містах, серед фабричних ковпотів, і станемо, може, де в чому й приміром для всего робітницького світа — що задихаєж ся по фабриках і радби відітхнути серед сільської природи! тай в загалі послужимо людскости далеко краще, ніж заколюванем нашої хліборобської нації на жертвеннику теперішнього великомісько-фабричного шаблону певних робітницьких кругів. Нарешті так ми посядемо найпевніше й міста та фабрики на Україні.

Ось моя головна національна думка тай головна робітницька ідея. Отже сю велику честь, яку Ви робите мені нині, я вважаю за признанє рації головної сій ідеї. Вона, ся ідея, не вважаючи на величезні перепони, про які й не снить ся міським робітникам, — все-ж таки поступила значно наперед за сих 30 років, і поступить певно ще далеко більше, коли вагу її порозуміють усі наші народні діячі. Вже-ж не треба, думаю, й доказувати, що лише таким чином ми дійдемо до політичного ідеалу кожної нації — до **с а м о о р г а н і з а ц і ї**

та самоуправи, при яких ми вже й зробимо з собою те, до чого будемо здібні.

А се все значить тільки, що українська політика мусить бути хлопська — значить: оперта на хлопах і ведена в користь хлопів.

Друга ідея мого життя, що чинить, одним боком, половину передущої, а другим частину другої всесвітньої справи, — важніщої, доскульніщої навіть ніж робітницька справа, — се: рівнопросвітність і рівноправність жіноцтва. Половина роду людського, а в тім і половина нашого національного роду, не має й доси навіть тої просвіти і тих прав, що прості робітники та прості селяне-мужчини. А ся-ж половина має родити й виховувати нові покоління! Алеж, доки вона спугтана, в своїй темноті та безправю, і звичаями і правами, „божими“ та людськими (розумійте: мужчинськими); доки вона наражена, в найбільшій частині, на перепрацьованє, на всякі кривди, на зводженє душогубами без ваги, а потім на немилосерне викиданє — звичайно, з дитиною, — на вулицю або й у тюрму, на затоптуванє в найгидше болото тай передчасну смерть у крайній нужді й слабости, — а в трохи вищих верствах на марне, безідейне істнованє, посвяченє виключно інтересам власного тіла, модам, забавам і сплетням — доки так має ся половина людського тай нашого національного роду доти не може бути й бесіди про порядне вихованє молодих поколінь, а значить і про сталий, повний поступ. І нація, в якій сего лиха не розуміють і не змагають усунути его, не має перед собою певної будуччини. Сей сумний-пресумний стан жіноцтва вразив мене теж на порозі моєї суспільної свідомости, і я перетерпів-пережив потім ізза него таке, що краще й не згадувати. Одиною моєю відрадою було тут те, що й у нас появилися—і то не без нашої причини — жінщини ідейні, які своєю працею й своїм власним приміром починають іти до кращого. Вони, ті жінщини ставлять підвалину підвалин до нашо-

го національного зросту. Ось чому мені дорога така визначна їх участь у моїм ювілею.

Третя, і найбільша заповідь мого життя, була: Б у д ь щ и р и й. Не бреш, а кажи сміливо правду, кажи свою думку, своє переконання, неважаючи ні на кого і ні на що; тай поступай так, як кажеш. Сій ідеї, яку я вважаю за частину змагань усього культурного світа до найвищого людського добра — до волі людської думки, я старався служити все і скрізь, навіть перед судом, де я не то що не відрікався своїх переконань і вчинків, але й боронив їх, доказуючи, що се мені вільно, навіть по теперішнім австрійським законам і заявляючи при тому, наперед, що й не гадаю робити інакше. Сим я, звісно, знімав проти себе влади, і вони не жалували мені переслідувань і кар, через мою „запеклість“. Лише деякі урядники, ліпшого серця, жалували мене, але так, що воліли би були сидіти тихо. „Бійтеся бога, — казали вони мені, — ви не політик, не практик — не вмієте боронити ся“, — значить: викручувати ся від того, що у чоловіка найдорожше! Яково-ж то було мені чути такі слова від сторожів офіційальної справедливості?!... Скажу, до речі, що те „ви не політик, не практик“ я чув раз-у-раз і від сторожів суспільної та національної справедливості, се-б то від „людей практичних, політиків“ ще з часу моєї належности до „Академіческого Кружка“ (від 1874 р.) І я вповні заслугував собі на такі докори, бо дійсно не вмів маскувати ся та кривити душею ані в приватнім життю (відси й увесь єго трагізм!) ані в публичнім. Я не вмів танцювати на позорищі політичнім, і через те мене одні політики просто висмівали, а другі й ненавідили, тому, що я псував їм інтерес. Мені така політика — мантийство, гідка до глибини душі, як гідка мені усяка брехня. І я переконаний, що такою політикою ми не двигнемо нашої нації...

А в тім, мушу сказати, що що до волі думки, то урядницькі сфери мені повело ся переломити відносно швидко, бо всего за половину мого свідомого життя. Від яких 15

років я маю з того боку повний супокій. А не забувайте, що се-ж лише наші галицькі власти... Далеко довше й тяжче прийшло ся мені воювати за волю думки з цивільною суспільністю, нашою таки, українською, і то тим довше й тяжче, чим вище...

Як ні чудно для суспільности християнської, а я найменше бачив не то признання, а бодай розуміння за четверту головну ідею мого життя, яка виходила у мене льогічно з передущої: Шануй чужі переконання; поступай чесно, справедливо з усіми, навіть і з ворогами; борися і з ворогом способами гідними, культурними, річевими; признавай і заслуги ворогови, коли вони є, навіть оборони его, слушного разу, — як знов, з другого боку, критикуй і прихильника, навіть приятеля, коли є за що, коли треба его звести з хибної дороги (се-ж і буде найкращий доказ твоєї приязни!) По моєму, при вживаню способів культурних, боротьба межи людьми таї партіями, не то що не лихо, але й доконечна умова поступу; але без них, то се лиш обопільне обпльовуванє себе, спиханє себе в одно болото. Хто вживає в боротьбі з другими некультурних способів, той доказує свою слабість ідейну, в загалі свою духову нищету, — се раз, а друге: дискредитує справу, хотьби й як величну, ба таки погрібає її згори, бо між инчим дає право другим думати, що ему своє „я“ важніше від народної справи. Кажу се, розуміє ся, не лише через те, що таких способів уживали звичайно земляки в боротьбі зо мною, поступаючи при тому нераз далеко гірше, гидше, ніж найтяжчі чужі вороги нашого народу, гірше ніж ц. к. австрійсько-польська поліція та російські жандарми! — але кажу се тому, що такий спосіб войованя з противником загніжджує ся у нас загально і грозить затопленєм нашої народної справи, коли сему не запобігти за-годі. І найсумніше, що робить ся таке власне „просьвіченими“ земляками, нераз і „світочами“, які повинніби своїм культурним приміром дійсно світити темним масам народу та вести їх до світла. Крайна пора усунути з межи нас се лихо, тим біль-

ше, що таким чином усунулоби ся головну причину того, чому нас перемагають чужинці і чому внутрішній наш розвій іде так пиняво.

Я позволив собі нагадати отсі головні ідеї мого життя задля того, аби зараз же сконстатувати, що моїх особистих заслуг тут не багато, тому що порозуміне сих ідей і поведінка по ним дали ся мені відносно легко, — коли розуміє ся, не числити того, що мені за се було від инчих. Я-ж винїс своє селянолюбство, тай взагалі основи культураности, із під рідної селянської стріхи, а потім воно, за поясненєм і підмогою моральною з боку неб Драгоманова, стало моею свідомою натурою, так що мені рідко коли приходило ся думати довго про те, як мені поступити якого разу в політиці. Боротьби з самим собою за політичні справи я не знав. Я потребував бути лише самим собою, і виходило гарно, з погляду тих моїх ідей — хоть, розуміє ся, дуже часто й „непрактично“, з погляду „політиків“. При всім своїм поступованю я був переконаний, що сповняю лише простий обовязок освіченого чоловіка. Мене чудувало тай обурювало глибоко — чому всі „інтелігентники“ того не роблять, коли не в політиці, то бодай, у товариських житю: чому напр. страшний, у чотирох стїнах, атеїст кланяє ся і хрестить ся перед першою фігурою, — чому сильна на словах, еманципантка не годна виеманципувати ся бодай від хвоста своєї сукні що збирає з вулиці всяку погань і ширить дома зарази, (про ковпоти від того на вулицях вже й не кажу, бо вони, видко, дуже приємні мужчинам-фарисеям!) Ось чому найбільше мені ненавистний той нїби то „інтелігентний“ фарисейський рід. Сповнюванє мною простого обовязку освіченого чоловіка давало мені повне душевне вдоволенє, навіть серед найтяжчих офіційальних переслідувань. Я всякі такі переслідуваня вважав за річ зовсім натуральну серед такої дикої суспільности, як була наша, котрій до того і я не попускав ані на волос, — і я звичайно сміяв з того усього. Лиш остатни ми роками, після Драгоманової смерти — найбільшого

нещастя політичного і культурного для України, а для мене то й особистого, — коли я став зовсім самотній і на мене почали падати незвичайно болючі події, ділового тай особистого характеру, спричинені по більшій частині самими своїми; коли я мусів напр. дивити ся, як люде з завзятістю, гідною кращої справи, розшматовували радикальну партію, топчучи ногами ідеали своєї молодости, як посягали на ті ідеали й на все найдорожче в других, як насмівали ся з людей ідейних і сталих, як з дурнів, а самі замотували ся в павутинє „політики“, — „ширшої“ і вузкої, „високої“ і низької, — в павутинє нещирости, нелюдности безідейности, та ще й думали, що сего всего вимагає добро нашої нації, поступ, культура, наука, навіть соціалізм, — коли я дивив ся в ту безодню некультурности „просвічених“ земляків, я терпів муки далеко тяжчі ніж від чужих катів. Аби не впасти, під їх тягарем, я мусів напинати всі свої сили, й але то був би марний труд, як би не моя ліпша натура — мої ідеї. Вважаю се за свою найбільшу перемогу. Тепер, коли, ізза мого ювілея, ся духовна ніч — найтемніша з усіх ночей нашого народно-го життя, за сих тридцять років, — ачеї же счезне; коли самі події починають переконувати людей, що таки найкористніша дорога для нашого народного розвитку тота, яку вказав Драгоманів і радикальна партія, — що пробудила наших селян політично і культурно і мала гарний політичний вплив навіть у чужих сторонах: у західній Галичині, Чехах, Московщині, — тепер я певний, що мені вже й не присняться ті моральні муки, які я перебував останніми роками, і що я зможу покинути свою головну службу серед письменних земляків Галичини — погоніцтво ідейне, яке, по словам неб. Драгоманова, робило мені ворогів навіть із найближчих приятелів, і зможу прожити останок свого віку користніше для моєї власної праці, тай зійти із сего світа спокійно, в переконанню, що таки я лишу після себе й деякий ясний слід, не вважаючи на свої особисті хиби, які я сам, розуміє ся, знаю найліпше і до яких усе ставив ся остро,

тим часом як на чужі особисті хиби, які не проявляли ся в житю публичнім, і не дивив ся а тим менче міркував, що́ було би з моїх противників або й прихильників, як би їм довело ся пробути бодай приблизно в таких закруті житя, як мені.

Так ось яким силам я маю подякувати за добро в моім житю, — ось кому належить ся вповні Ваше признание.

Дороге воно мені, розуміє ся, й особисто. Воно вкриває ясным покривалом усе невеселе в дотеперішнім житю моім і моєї рідні — великої, вірної помічниці в моїх народололюбних змаганнях, на яку впали переслідування може й більші, в усякім разі брутальніші, ніж на мене, тому що — з виїмком мого батька Івана, — то все були лише жінчини, та ще й селянки. Ваше признание нагороджує мене за всі прикrostи в житю, спричинені „інтелігенцією“, і навіває на мене свіжу надію, що й я ще встигну зробити де що бодай для історії ідейного руху на Україні — що встигну написати, на тлі сеї історії, докладну житєпись Драгоманова, котрий покликав нас усіх до ідейного житя — завдача, доконче потрібна для дальшого політичного і культурного розвою України, яка мусіла би взяти мені майже весь останок мого віку, коли зважити, що мої „Читальні“ коштували мене зо три роки праці. Зладивши таку роботу порядно, я забезпечив би й собі триваліше місце в історії нашого руху.

Але далеко дорожче мені Ваше признание тим, що се-ж очевидний доказ величезного поступу нашої суспільности, в порівнаню до того, що було перед 30-ма роками, коли то наша суспільність кричала на мене: розпни єго!

Нинішнє свято — не моє особисте свято, — я вважаю себе лише невидною нагодою до него (тай взагалі дивлю ся на себе навіть дуже критично). Нинішнє свято — Ваше власне свято, свято всеї нашої просвіченої суспільности. В моім ювілею прорвала ся Ваша власна ідейність,

а бодай палка потреба ідейности, характерности. Для мене нема найменшого сумніву, що Ви, котрі виражуєте так сміливо та світло признанє для мене за ті ідеї, яким я служив, що Ви й самі лелієте їх у серци, тай станете їх горяче проповідувати серед найширших кругів нашої суспільности і всеї нашої нації.

І крайна пора!

Тепер, серед таких грізних всесвітних заверух, серед такого глибокого розбурхання, але zarazом і хаосу політично-суспільного на нашій Україні, з кольоніями, — треба всім нам дбати про те, аби найти з того всего найліпший вихід. А се буде зроблено, на мою думку, лише тоді, коли ми, — розум нації — з'єдинимося на найважніщим: на праці коло досліду теперішнього соціяльно-економічного стану нашого селянства коло его просвіти, его всесторонньої організації та боротьби за его інтереси. Инакше ми промарнуємо й такий важний - переважний момент у житю націй східної Європи, як теперішний, тай загіримо свою націю на сотні років, коли не на віки.

Нехайже витає від нині над нашою просьвіченою суспільністю висока, могутна ідейність, оперта, — гадаю, найбезпечніще, — на Драгоманізмї, яко одинокій доси синтезі повного, всестороннього розвою нашої нації, та нехай веде наш нарід як найшвидче до побіди.

Співанка людей праці й науки.

Шалійте, шалійте, скажені кати!
Годуйте шпівонів, будуйте тюрми:
До бою сто тисяч поборників стане,
Пірвем, пірвем, пірвем ті кайдани!

За правду, за волю ми станемо враз,
Ланци ні багнети не пострах для нас,
Бо вольного духа не скути в кайдани,
Біда, біда. біда вам, тирани!

Робітники духа! робітникам всім
Ми руки подаймо, на бій їх ведім,
Бо спільна усіх нас злучила недоля:
І труд, і піт, і кров, — кнут. неволя!
За правду, за волю і т. д.

Від краю до краю не громи гудуть,
Робітників полки злучені ідуть,
І поклик рокоче: вставайте, народи,
Прийшла пора, пора, — день свободи!
За правду, за волю і г. д.

Підвалини сьвіта валять ся старі,
Поблідли нероби, дрожать опирі,
Бо зоря свободи вже сходить яскрава:
Для всіх, для всіх, для всіх рівні права:
За правду, за волю і т. д.

І вольні народи, як добрі брати
Полинуть до сонця, до щастя мети,
Розскуєсь, двигне ся і наша родина:—
Одна, сильна, вільна Україна!...
За правду, за волю і т. д.

О. К.

У Львові 1890.

Співанка руських хлопів-радикалів.

Уложив Іван Франко.

Який-то вітер шумно грає
Від Сяну, Прута до Карпат?
Яке-то диво визирає
Із тих нужденних хлопських хат?
Гейже враз, гейже враз гукнемо,
Аби й сліпії нас пізнали:
„Ми є ті, що вас всіх кормимо,
За всіх вас терпимо, —
Ми руські хлопи-радикали,
Що звергли темноти ярмо!“

Ми ті, що гнули ся як лози,
Були покірні, як вівця,
Котрим неволя, кров і сльози
Ще не доїхали кінця.

Гейже враз і т. д.

Ми ті оферми, ті рекрути,
Гарматне м'ясо на війну,
Ті, що їх кривда й голод лютий
Жене за море в чужину.

Гейже враз і т. д.

Ми ті, що платимо податки,
Собіж лишаєм труд і плач,
Котрим державні всі порядки
Є тільки... тільки...

Гейже враз і т. д.

Ми ті, котрим заперті двері,
Запертий до свободи шлях,
Ми маєм права на папері,
А обов'язки на плечах.

Гейже враз і. т. д.

Та вже не довго тої муки!
Нам час не дати ся на глум:

Здіймуть ся дружні хлопські руки
І просвітліє хлопський ум!

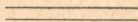
Гейже враз і т. д.

Ми хочем вчитись, поступати,
Бо кривда є сестрою тьми;
Для себе хочем працювати
І бути люде між людьми!

Гейже враз і т. д.

А всіх, що явно або тайно
Нам ладить пута і ярем,
Всіх дармоїдів радикально
Ми з свого краю виметем!

Гейже враз і т. д.

Співанка Січовиків.

Гей, там на горі Січ іде
Гей, малиновий стяг несе,
Гей малиновий — наше славне товариство,
Гей машерує — раз, два, три!

А, на переді кошовий,
Гей, як той орел степовий,
Гей, як той орел — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Гей, а по заду осаул,
Гей, твердий хлопець як той мур,
Гей, твердий хлопець — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Гей, а по боках четарі,
Гей, то сторожі вогневі,

Гей, то сторожі — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Гей, отамане батьку наш,
Гей, веди, батьку, вперед нас,
Гей, веди батьку — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Гей, не зальє нас вражий вал,
Гей бо з нас кождий радикал,
Гей, бо з нас кождий — наше славне товариство,
Гей машерує — раз, два, три!

Гей, молод хлопче, позір кай,
Гей та до Січи приставай,
Гей, та до Січи — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Гей, наша Січа дорога,
Гей, як та мати всім одна,
Гей, як та мати — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Гей, новій, вітре, з синих гір,
Гей, та на стяг наш, на топір,
Гей, та на стяг наш — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Гей, повій, вітер, зо степів,
Гей дай нам силу козаків,
Гей, дай нам силу — наше славне товариство
Гей машерує — раз, два, три!

Гей, дай нам силу й відвагу,
Гей, Україні на славу,
Гей, Україні — наше славне товариство,
Гей, машерує — раз, два, три!

Що де є.

стор.

Загальний опис ювілея, М. Лозинського	I. — VI.
До Василя Стефаника і до людей, ювілята	VII. — X.
За що? Співанка, зложена ювілятом	X. — XII.
Про нашу рідню, ювілята	XII. — XV.
Споминка за нашого тата Івана Ігнатового	
Павлика, Анни Павлик	XVI. — XX.
Промова Василя Стефаника	1. — 2.
Кантата, слова Івана Тихого, музика С. Л.	2. —
Михайло Павлик. Відчит Михайла Лозинського	2. — 13.
Іван Гус. Слова Т. Шевченка музика Миколи Лисенька	
Каменярі. Слова Ів. Франка, музика Ів. Карбулицького	14. — 15.
Дідусь-каменяр. Вірша Вас. Левицького	16. — 17.
Промова дра Кирила Трильовського	18. — 22,
Збуди ся, народе! Вірша Ол. Колесси	22. — 23.
Привіти	24. — 67.
А) Україна Буковинська: Буковинське учительство (ст. 24 — 25); Чернівці: Чогорська „Січ“ (25), др. Кл. Білінський (25 — 26), І. Д. (26), гімназійні професори (26), Гаврило Гордий (26—28), Микола Грабчук (27), Кс. Якубовський (27—28), Якимець і тов. (28), Гурт укр. радикалів (28), тов. акад „Січ“ (28—29), Тов. акад. „Союз“ (29), др. Стоцький (29), українська молодіж учительського семінаря (29—30); Кіцмань:	24. — 33.

„Січ“ (30); Лужани: Віра Лебедова (30—31), Малицька і тов. (31); Шипинчі — Осип і Теодора Безпалки (31); Мамаївці-Ревна — Січ“ (31); Раранче: учительство, селяне й „Січ“ (31—32); Рус-Молдавиця — „Січ“ (32); Селетин — учителі (32); Устеріки — учителі й тов. (32); Вашківці: Никорович (42), редакция „Проміня“ (33), збори Руських Шкіл“ (33); Журин — Дм. Макогон, учитель (33).

Б.) Україна Галицька: Антонів — Ів. Калинович і тов. (33—34); Бережани — українська молодіж (34); Богородчани: Ант. Гарасимів і тов. (34), Ст. Твердохліб і тов. (34), Остап і Маруся Весоловські (34); Борки великі — тов. „Сокіл“ (34); Борщів — дри Дорундяк і Калитовський (34—35); Чортків — др. Мих. Новаковський (35); Делятин — др. Никола і Клявдия Лагодинські (35); Деренівка — др. Голубович (35); Городенка — др. Т. Окуневський (35); Гуцульщина — Гуцулки (35—36), Гуцул (36); Єзупіль — „Січ“ (36); Калуш — Левицьки й, Стефанович (46); Каменобрід — Лесь Мартович (36—37); Камінка Струмилова — др. Яців і тов. (37); Коломия: Гурток українських дівчат (37), Вас. Дяків (37), молодіж промислової школи (38), Товариство „Народних Спілока“ (38), „Народна Воля“ (38), українська радикальна молодіж (38), радикали гимназисти (39), радикалки (39) Хв. Вовк і тов. (39); Комарно — міщане (39); Косів-Монастирсько — члени читальні й „Січи“ (39); Кути — „На-

родна Спілка" (39), о. Попель і тов. (39); Львів: „Академічна Громада" (39 - 40), Dr. Henryk Biegeleisen (40), „Дністер" (40), Dr. Aleksander Hirschberg (40), проф. Сидір Громницький (б. довголітний заст. голови „Наук. Тов. ім. Шевченка" (40), „Кружок українських дівчат" (40), робітники керамічної фабрики Левинського (41), Виділ „Наукового Товариства ім. Шевченка" (41), Фільольогічна Секція „Наукового Товариства ім. Шевченка" (підп. директор Ів. Франко) (41), Товариство техніків Українців „Основа" (41—42), „Руська Бесіда" (42), др. Іляр Святицький (42—43), Комітет Револьюційної Української Партії" (43), Комітет Екзекутивний Українсько-Руської Соціально-Демократичної Партії (43-44), др. Кирило Студинський (44), Виділ „Українського драматичного товариства ім Котляревського" (44); Отинія — Ад. Глинянський і тов. (40); Перемишль — Мих. Губчак, директор укр. театру (45), українська молодіж (49), Перевозець — „Січ" (45); Під'ярків — читальня „Просьвіти" (43—46); Самбір: проф. Філярет Колесса (46), українська гімназіальна молодіж (45), українська молодіж учительського семінаря (46); Снятин: Турин і тов (46), Ольга Стефаник і тов. (46); Сокаль — Михайлишин (46—47); Станіславів: гімназіальна молодіж (47), Щ. Творовський і тов. (47), Б. Заклинський (47), Заклинські (47), повіт: „Хлопська Рада" (48), „Січи" (48); Старева — Микола Буньо, голова читальні „Просьвіти" (49),

Судова Вишня — Ів. і Юл. Івашкови (49); Тернопіль: В. Бутрин (49), Стефанія Данилович (49), укр. соц. молодіж (49); Товмацький повіт — хлопське політичне товариство „Народний Поступ“ (50); Товстенське: читальня „Прогресивіти“ (50), „Сокіл“ (51); Тростянець — „Січ“ (51); Заліщики — Матуревський і Бараник (51); Збараж — народні збори (51).

В.) Україна Російська: Чернігів — земляки (51); Катеринослав — земляки (52); Київ: українська інтелігенція (52), Українці (52—53), Н. Н. (53), учні вищих середніх шкіл (53); Одеса — земляки (53); Полтава — земляки (54—56); Умань — земляки (56); Х. У. — учні агрономічної школи (56—57); Заріг: Олександра Куліш (57—58); Молодь України (67—68).

51. — 58.

Г.) Земляки з чужих сторін. Краків — „Українська Громада“ (68—59); Ряшів — заточники (59); Живець — заточники (59); Градець: Евг. Косевич і Володимир Старосольський (письмо, 59—61), „Русь“ (62), Старосольський-Косевич (тел. 62), Леоня Терешкевич (62); Юрєв — студенти України (62); Москва — Н. Н. (62—63); Петербург — академічна громада (63); Поля — др. Яр. Окуневський (63); Прага — др. Ів. Пулюй (64), Земляки (64); Відень — Ол. Барвінський (65), Е. Breiter (65), В. Кушнір (65), Вас. Левицький (65), „Поступ“ (65), редакция „Ruthenische Revue“ (65—66), „Січ“ (66), українські техніки (66); Женева — Земляки і прихильники (66—67);

58. — 67.

11

606.666
214

Br $\frac{9196}{17-12}$

606. 666/
2гр.

Р

Бг Я 196
П-12

Ювілей
30-літньої діяльності
Михайла Фаврика
(1874-1904)

Львів 1905